

Polska książka dla dzieci i młodzieży w socjalistycznej Jugosławii*

Polish Books for Children and Youth in Socialist Yugoslavia

Magdalena Ślawska

<https://orcid.org/0000-0002-9158-6988>

UNIVERSITY OF WROCLAW
magdalena.slawska@uwr.edu.pl

Data zgłoszenia: 4.02.2025 r. | Data akceptacji: 10.02.2026 r.

ABSTRACT | The aim of this article is to examine the publishing reception of Polish children's and young adult literature translated and published in Yugoslavia between 1945 and 1990. Through this analysis, it establishes a publishing chronology and estimates the scale and nature of translation production across specific periods and individual Yugoslav republics. Furthermore, the study also identifies which Polish authors and titles were particularly attractive to Yugoslav publishers and how the structure of the local publishing market and the post-World War II model of children's and young adult literature influenced the selection of Polish books published in Yugoslavia.

KEYWORDS | Polish children's and young adult literature, translated literature, socialist Yugoslavia, publishing market, translation trends

* Artykuł powstał w ramach projektu badawczego finansowanego ze środków programu Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza (IDUB) na lata 2020–2026 dla Uniwersytetu Wrocławskiego.

Wprowadzenie

W listopadzie 1943 roku na II sesji Antyfaszystowskiej Rady Wyzwolenia Narodowego Jugosławii, odbywającej się w bośniackiej miejscowości Jajce, podjęto decyzję o utworzeniu państwa jugosłowiańskiego, które miało być federacją pięciu narodów: Słoweńców, Chorwatów, Serbów, Czarnogórców i Macedończyków. 7 marca 1945 roku, zgodnie z zaleceniami konferencji jałtańskiej, powołany został, złożony w ogromnej większości z komunistów, Tymczasowy Rząd Demokratycznej Federacyjnej Jugosławii, na czele którego stanął Josip Broz-Tito. Do końca maja powołane zostały rządy poszczególnych republik. W listopadzie zaś odbyły się wybory do Skupsztiny, która w tym samym miesiącu proklamowała powstanie składającej się z sześciu republik (Serbii, Chorwacji, Macedonii, Słowenii, Czarnogóry, Bośni i Hercegowiny) oraz dwóch okręgów autonomicznych (Wojwodiny i Kosowa) Federacyjnej Ludowej Republiki Jugosławii (FLRJ). W myśl założeń Tity republika „miała być modelowym państwem komunistycznym według wzorca stalinowskiego”¹. W styczniu 1946 roku weszła w życie konstytucja, która głosiła, że „FLRJ jest dobrowolną wspólnotą państw równoprawnych i suwerennych narodów oraz ich państw narodowych”². Ustawa zasadnicza sankcjonowała także zapoczątkowaną rok wcześniej nacjonalizację, która otwierać miała drogę do rozwoju kraju i umożliwić centralne zarządzanie wszystkimi jego sferami, również kulturą. Władze komunistyczne dostrzegły w niej bowiem narzędzie kształtowania nowego społeczeństwa³. Przyjęty państwowo-biurokratyczno-oświeceniowy (*državno-birokratsko-prosvetiteljski*)⁴ model polityki kulturalnej zakładał, że „aparatus państwowy w całości planuje rozwój kultury i decyduje o priorytetach; poprzez politykę finansowania i wyznaczniki ideologiczne kieruje działalnością artystyczną i waloryzuje twórczy wkład w kulturę; decyduje o możliwościach zaspokojenia potrzeb kulturalnych; przeprowadza rewaloryzację dziedzictwa kulturowego”⁵. W ten sposób jugosłowiańscy komuniści przejęli całkowitą kontrolę nad wszystkimi obszarami kultury, w tym działalnością wydawniczą i przekładową.

1 L. Podhorodecki: *Jugosławia. Dzieje narodów, państw i rozpad federacji*. Mada, Warszawa 2000, s. 181.

2 S. Wojciechowski: *Integracja i dezintegracja Jugosławii na przełomie XX i XXI wieku*. Wydawnictwo Naukowe Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2002, s. 35.

3 B. Doknić: *Kulturna politika Jugoslavije 1946–1963*. Službeni glasnik, Beograd 2021, s. 39.

4 Ibidem.

5 B. Prnjat: *Kulturna politika*. Radnička štampa, Beograd 1979, s. 53.

Za planowanie i kształtowanie polityki kulturalnej w pierwszych powojennych latach odpowiadał Agitprop – Wydział Propagandy i Agitacji Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Jugosławii, na czele którego stanął Milovan Đilas. Agitprop, którego głównym celem było utrzymanie nowego porządku socjalistycznego i wyeliminowanie przeciwników politycznych, zorganizowany był według modelu zapożyczonego ze Związku Radzieckiego. W celu prawidłowego funkcjonowania wydziału powołano Komisję Kontrolną, która dbała o „prawidłową realizację linii partii” i „czystość partii”⁶. Podzielona była na sektory obejmujące między innymi działalność agitacyjną, wydawniczą, pedagogiczną czy kulturalną (*sektor za štampu i agitaciju, teorijsko-predavački, kulturni, pedagoški i organizacijsko-tehnički*)⁷. Model ten przeniesiony został na komitety partii wszystkich szczebli. „Đilas wszystko przewidział. Nie tylko kontrolowano wszystko, co opuszcza drukarnie, wskazywano też, o czym i jak należy pisać. Dzięki temu uzyskano całkowitą kontrolę partii nad całym terytorium kraju od największych ośrodków po najmniejsze miasta i wsie”⁸ – konstatuje Zlata Knezović.

Decydujący wpływ na model zarządzania sferą kultury miał konflikt na linii Tito – Stalin, do którego doszło w 1948 roku. W jego efekcie 28 czerwca 1948 roku na zjeździe Kominformu (Biura Informacyjnego Partii Komunistycznych i Robotniczych) w Bukareszcie uchwalona została rezolucja potępiająca Jugosławię za jej rzekomą zdradę komunizmu, „odstępstwo od zasad marksizmu-leninizmu, antyradzieckie i nacjonalistyczne stanowisko, zaniechanie walki klas i uleganie drobnoburżuazyjnemu nacjonalizmowi”⁹. Wszystkie kraje demokracji ludowej z dnia na dzień wypowiedziały zawarte z federacją sojusze i umowy. Komitet Centralny Komunistycznej Partii Jugosławii od razu podjął działania mające na celu obronę polityki federacji przed, jego zdaniem, bezpodstawnymi atakami. W lipcu 1948 roku zwołany został V Zjazd Komunistycznej Partii Jugosławii, na którym broniono jej niezależności, odrzucono zarzuty Kominformu oraz dowodzono rewolucyjnego charakteru partii i konsekwentnego wprowadzania przez nią w życie zasad marksizmu i leninizmu¹⁰. W kolejnych latach stało się jasne, że rozłam jest ostateczny, a kierownictwo partii zaczęło szukać nowych dróg, odchodząc stopniowo od modelu radzieckiego, który od lat 50. XX wieku zaczął być jawnie krytykowany na wszystkich

6 Z. Knezović: *Obilježja boljševizacije hrvatske kulture (1945.–1947.)*. „Časopis za suvremenu povijest” 1992, nr 24 (1), s. 104.

7 Ibidem, s. 106; T. Šarić: *Djelovanje Agitpropa prema književnom radu i izdavaštvu u NRH, 1945–1952*. „Radovi – Zavod za hrvatsku povijest” 2010, vol. 42, s. 390.

8 Z. Knezović: *Obilježja boljševizacije hrvatske kulture...*, s. 106.

9 L. Podhorodecki: *Jugosławia...*, s. 185.

10 T. Šarić: *Djelovanje Agitpropa...*, s. 388.

szczeblach władzy. Odejście to objawiało się osłabieniem centralizmu i porzuceniem gospodarki planowej, przejściem do nowej formy socjalizmu – samorządności, rozumianej jako „środek doskonalący dyktaturę proletariatu”¹¹, oraz względną demokratyzacją, umożliwiającą pisarzom i artystom swobodniejszą pracę.

Działalność przekładowa była w Jugosławii uzależniona od szeregu czynników, w tym od relacji łączących ją z innymi krajami. W latach 60. XX stulecia w federacji zaczęto wprowadzać w życie plan decentralizacji władzy i usamodzielnienia struktur państwowych. W 1963 roku uchwalona została nowa konstytucja, która zmieniała nazwę państwa na Socjalistyczną Federacyjną Republikę Jugosławii (SFRJ) oraz rozszerzała zasadę samorządności, zwiększając wpływ republik na poszczególne dziedziny życia, w tym na sferę kultury i współpracy z zagranicą. Na mocy przyjętej w styczniu 1968 roku *Decyzji o decentralizacji kulturalno-oświatowej wymiany z zagranicą (Odluka o decentralizaciji kulturno-prosvetne razmene sa inostranstvom sa danom 1.01.1968.)* republiki „miały nie tylko same określać, z kim chcą utrzymywać kontakty, w jakich dziedzinach, lecz przede wszystkim brały na siebie obowiązek finansowania współpracy”¹². W poszczególnych republikach zaczęły powstawać specjalne komisje odpowiedzialne za kontakty kulturalne z zagranicą.

Polsko-jugosłowiańska współpraca na polu kultury i nauki została dość szczegółowo omówiona w literaturze przedmiotu. Dociekania badaczy, literaturoznawców i historyków z ośrodków w Polsce, Chorwacji i Serbii koncentrują się przede wszystkim na rekonstrukcji przebiegu współpracy, działalności towarzystw kulturalnych, wymianie i przekładzie tekstów literackich oraz ich recepcji¹³. Zauważyć można, że więcej uwagi poświęcono

11 W. Walkiewicz: *Jugosławia. Państwa sukcesyjne*. Wydawnictwo Trio, Warszawa 2009, s. 240.

12 L. Małczak: *Croatica. Literatura i kultura chorwacka w Polsce w latach 1944–1989*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013, s. 281.

13 Zagadnieniem polsko-jugosłowiańskich związków kulturalnych i literackich zajmowali się: Leszek Małczak, Włodzimierz Kot, Maciej Czerwiński, Damir Agičić, Dejan Ajdačić, Josip Jagodar, Zdzisław Biegański, Slobodan Selenić, Momčilo Pavlović, Robert Skobelski, Dragomir Bondžić i Mateusz Sokulski. Zob. L. Małczak: *Croatica...*; idem: *Od ideološkoga do subverzivnoga prijevoda. Hrvatsko-poljske kulturne veze od 1944. do 1989.* Alfa, Zagreb 2019; idem: *Wprowadzenie do literatury chorwackiej i jej polskiej recepcji. Cz. 2: Recepcja literatury chorwackiej w Polsce w latach 1970–2010.* Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2023; W. Kot: *Problemy recepcji literatury chorwackiej w Polsce.* „Most” 1991, nr 1/2, s. 324–332; *Poljsko-hrvatske veze kroz stoljeća. Povijest, kultura, književnost.* Ur. M. Czerwiński, D. Agičić. Srednja Europa, Zagreb 2018; D. Agičić: *Przyczynek do historii polsko-jugosłowiańskich stosunków kulturalnych po II wojnie światowej – działalność Wiktora Bazieliha na polu promocji kultury i jego praca tłumacza.*

tłumaczeniom utworów twórców jugosłowiańskich na język polski niż obecności literatury polskiej w Jugosławii. Dostrzec można również lukę w badaniach, która dotyczy twórczości dla najmłodszych. Recepcję wydawniczą jugosłowiańskich książek dla dzieci i młodzieży opublikowanych w Polsce Ludowej omówiłam w innym tekście¹⁴, natomiast analizy przekładów powieści *Andelki* Martić na język polski dokonali Katarzyna Majdzik i Daniel Słapek¹⁵. Jednak, jak dotąd, nie powstało kompleksowe opracowanie poświęcone obecności polskiej literatury dla młodych odbiorców na jugosłowiańskim rynku wydawniczo-czytelniczym¹⁶. Brak tego typu prac dziwi, zwłaszcza

„Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 2011, t. 46, s. 217–236; D. Ajdačić: *Poljsko-srpske književne veze. Prevodi i recepcija*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2021; J. Jagodar: *Hrvatsko-poljske veze u prvoj polovici i sredinom 20 stoljeća*. Despot infinitus, Zagreb 2021; Z. Biegański: *Poljsko-jugosłowiańskie relacje kulturalne w latach 1945–1948*. W: *Polska i Jugosławia po II wojnie światowej*. Red. M. Pavlović, N. Stambolija, A. Zaćmiński. Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2016, s. 275–295; Z. Biegański: *Društvo poljsko-jugoslovenskog prijateljstva 1946–1949 (1951)*. W: *Jugosławia i Polska w XX wieku*. Red. M. Pavlović, A. Zaćmiński, P. Wawryszczuk. Institut za savremenu istoriju, Društvo istoričara Srbije „Stojan Novaković”, Belgrad 2017, s. 227–238; S. Selenić: *From Love and Cooperation to Rejection and Resentment: Yugoslav-Polish Cultural Cooperation 1945–1949*. W: *Polska i Jugosławia w stosunkach międzynarodowych po II wojnie światowej*. Red. M. Pavlović, A. Zaćmiński. Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2014, s. 237–248; S. Selenić: *Jugosłowiańscy pisarze w Polsce w latach 60. i 70. XX w.: plany, podróże i wrażenia*. W: *Polska i Jugosławia w XX wieku. Polityka – społeczeństwo – kultura*. Red. M. Pavlović, P. Wawryszczuk, A. Zaćmiński. Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2018, s. 412–425; S. Selenić: *Jugosłowiańscy slawiści i lektorzy w Polsce w latach 50. i 60. XX w.* W: *W kręgu dyplomacji i polityki. W 100-lecie nawiązania stosunków dyplomatycznych między Polską i Jugosławią*. Red. B. Dimitrijević, P. Wawryszczuk, A. Zaćmiński. Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2020, s. 386–400; M. Pavlović: *Rad Društva poljsko-jugoslovenskog prijateljstva 1946–1948*. W: *Jugosławia i Polska w XX wieku...*, s. 203–225; R. Skobelski: *Stosunki polsko-jugosłowiańskie w okresie władzy Władysława Gomułki (1956–1970)*. W: *Polska i Jugosławia w stosunkach międzynarodowych po II wojnie światowej...*, s. 144–160; D. Bondžić: *Współpraca jugosłowiańskich akademii nauk z Polską Akademią Nauk po II wojnie światowej (do 1960 r.)*. W: *W kręgu dyplomacji i polityki...*, s. 371–385; M. Sokulski: *Polska w polityce Jugosławii w latach 1968–1981*. Instytut Pamięci Narodowej, Katowice–Warszawa 2024.

14 M. Ślawska: *Jugosłowiańskie książki dla dzieci i młodzieży w Polsce Ludowej. Rozpoznanie wstępne*. „Slavistična revija” 2024, vol. 72, nr 3, s. 255–272.

15 K. Majdzik, D. Słapek: *Narzędzia analizy przekładu*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Toruń 2015.

16 Jedyną pracą, do której dotarłam, poświęconą recepcji polskiej literatury dla dzieci i młodzieży, obejmującą również interesujący mnie okres, jest artykuł Janža Snoja.

gdy zdamy sobie sprawę, jak duża i dynamiczna była produkcja przekładowa w zakresie polskiej literatury dziecięco-młodzieżowej. Do momentu rozpadu wspólnego rynku wydawniczego oficyny w całej federacji jugosłowiańskiej opublikowały 154 wydania polskich książek adresowanych do młodych czytelników.

Przedmiotem niniejszego artykułu jest próba opisu recepcji wydawniczej przekładów polskich książek dla dzieci i młodzieży w Jugosławii w latach 1945–1990. Omówię chronologię wydawniczą i rozmiar produkcji przekładowej w poszczególnych republikach oraz dekadach. Wskażę, które polskie książki i którzy autorzy wzbudzili szczególne zainteresowanie jugosłowiańskich wydawców. Pokażę też, jaki wpływ na zakres i charakter importu utworów literackich z Polski miała struktura jugosłowiańskiego rynku wydawniczego oraz ukształtowany po wojnie i promowany przez władze komunistyczne wzorzec literatury dla dzieci i młodzieży.

Podstawą badań, których wyniki prezentuję w niniejszym tekście, jest zestawienie bibliograficzne wydań polskich książek dla dzieci i młodzieży opublikowanych w Jugosławii w latach 1945–1990 w przekładach na pięć języków: serbsko-chorwacki, słoweński, macedoński, słowacki i albański¹⁷. Zestawienie to sporządzone zostało na podstawie różnego rodzaju źródeł, przede wszystkim danych pozyskanych z katalogów zbiorów bibliotek narodowych w Zagrzebiu, Belgradzie, Sarajewie, Lublanie oraz Warszawie, a także z dostępnych bibliografii¹⁸.

Zob. J. Snoj: *Polska literatura dla dzieci i młodzieży w przekładach na język słoweński*. „Paidia i Literatura” 2021, nr 3, s. 1–16.

- 17 Języki albański i słowacki miały status języka mniejszości narodowych i mogły być w nich drukowane książki, czasopisma oraz podręczniki. M. Nemanjić, J. Janićijević: *Knjiga i čitanje u Jugoslaviji*. Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd 1982, s. 4.
- 18 Mowa tu przede wszystkim o bibliografii *Polonica zagraniczne* za lata 1939–1990, a także zestawieniach bibliograficznych opracowanych przez Bogumiłę Staniów, Branislavę Stojanović oraz Ludomirę Ryll i Janinę Wilgat. Zob. B. Staniów: *Bibliografia przekładów polskiej literatury dla dzieci i młodzieży wydanych w latach 1945–1989*. W: *Z uśmiechem przez wszystkie granice. Recepcja wydawnicza przekładów polskiej książki dla dzieci i młodzieży w latach 1945–1989*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006, s. 188–282; B. Stojanović: *Polonica w Serbii. Bibliografia druków zwartych (1848–2013)*. Towarzystwo Slawistyczne Serbii, Belgrad 2013; L. Ryll, J. Wilgat: *Polska literatura w przekładach. Bibliografia 1945–1970*. Agencja Autorska, Warszawa 1972.

Rynek książki w socjalistycznej Jugosławii

Po 1945 roku na rynku książki w Jugosławii dokonały się gruntowne zmiany. Wiele wydawnictw, które zawiesiły swoją działalność wraz z wybuchem II wojny światowej, po jej zakończeniu nie wznowiło pracy. Taki los spotkał między innymi serbskie oficyny Svetlost i Zadruga Jugoslovenskog profesorskog društva. Te prywatne wydawnictwa, które przetrwały czas wojny lub powróciły na rynek w 1945 roku, w pierwszych powojennych latach zostały zlikwidowane, a w ich miejsce utworzono oficyny należące do państwa i zarządzane przez członków partii komunistycznej. W roku 1947 zamknięty został dom wydawniczy Kosmos. Natomiast rok później działalność zakończyły oficyny Dositej Obradović, Nolit, Slovenska knjižara i Slavija, dom wydawniczy Svetislava Cvijanovicia, Francusko-srpska knjižara Aleksandra Popovicia, która znana była z serii dla dzieci Radost, oraz wydawnictwo Tomy Jovanovicia i Lazara Vujicia publikujące książki adresowane do szerokiego grona czytelników, w tym literaturę dziecięco-młodzieżową¹⁹. Jedną z największych serbskich oficyn wydawniczych, Geca Kon, została po przejęciu przez niemiecki koncern w 1941 roku przekształcona w Jugoistok, a po zakończeniu wojny wyłoniło się z niej nowe wydawnictwo – Prosveta. Podobny los spotkał prywatnych wydawców we wszystkich republikach federacji jugosłowiańskiej. W każdej z nich powołano zaś do życia kilka dużych przedsiębiorstw, w tym oficyny specjalizujące się w wydawaniu literatury dziecięco-młodzieżowej, które „miały wziąć na siebie główny ciężar odpowiedzialności za publikację”²⁰. Zdominowały one rynek książki przez kolejne 45 lat, aż do rozpadu Jugosławii. W Serbii były to Prosveta, Nolit, Mlado pokolenje; w Chorwacji – Nakladni zavod Hrvatske, Naprijed, Novo pokolenje (od 1951 roku Mladost), Sloga (od 1963 roku Znanje), Naša djeca, Prosvjeta i Stvarnost²¹; w Słowenii – Državna založba Slovenije, Mladinska knjiga oraz Cankarjeva založba; w Bośni i Hercegowinie – Oslobođenje, Svjetlost oraz Veselin Masleša; w Macedonii – Narodna zadruga, Makedonska knjiga; a w Czarnogórze – Narodna knjiga, Pobjeda oraz Obod.

19 Por. I. Nikolic: *Publishing in Serbia*. W: *Publishing in Yugoslavia's Successor States*. Eds. M. Biggins, J. Crayne. Routledge, New York 2019, s. 108–109.

20 M. Biggins: *Publishing in Slovenia*. W: *Publishing in Yugoslavia's Successor States...*, s. 25.

21 Tatjana Šarić podaje, że w 1949 roku działalność wydawniczą w Chorwacji prowadziło 30 wydawców, w tym 14 oficyn wydawniczych i 16 różnego rodzaju organizacji i stowarzyszeń. W 1950 roku liczba wydawców wzrosła do 50, co spotkało się z dezaprobatą KC KPJ, który zażądał zmniejszenia ich liczebności. T. Šarić: *Djelovanje Agitpropa...*, s. 410.

Michael Biggins podkreśla, że „w titowskiej Jugosławii przemysł wydawniczy rozkwitł jak nigdy dotąd, a hojne dotacje rządowe przeznaczano na wsparcie publikacji dzieł przedstawiających nowy reżim w korzystnym świetle”²². Potwierdzenie tej obserwacji odnajdujemy w danych statystycznych, które przytacza Janet Crayne. Badaczka podaje, że w latach 1945–1951 w Bośni i Hercegowinie opublikowano 1750 książek, natomiast w okresie osmańskim ukazało się ich zaledwie 50, w austro-węgierskim – 1600, a w ciągu 23 lat istnienia Królestwa Serbów, Chorwatów i Słoweńców – 2000 publikacji²³. Widoczne były jednak dysproporcje w stopniu rozwoju rynków wydawniczych w poszczególnych republikach. Vesna Vučković zwraca uwagę, że branża wydawnicza w Czarnogórze otrzymywała o wiele mniejsze wsparcie niż w pozostałych republikach, przez co w latach 40. i 50. ukazywało się tam zaledwie od 15 do 20 tytułów rocznie²⁴.

Wydarzeniem przełomowym dla rozwoju jugosłowiańskiej branży wydawniczej było wprowadzenie w 1950 roku samorządności. 27 czerwca 1950 roku uchwalona została ustawa o samorządzie robotniczym, którą, „idąc za słowami Tity, uznano [...] za najbardziej znamienity akt historyczny w dziedzinie gospodarczej”²⁵. Od tej chwili przedsiębiorstwa przestały być „państwowe”, a stały się „podstawowymi organizacjami gospodarki socjalistycznej, opierającej się na społecznej własności środków produkcji”²⁶. Złożona treść ustawy była najczęściej sprowadzana do hasła „fabryki dla robotników”. Samorząd robotniczy stał się modelem, który naśladowały wszystkie przedsiębiorstwa państwowe, w konsekwencji czego domy wydawnicze przeszły fazę restrukturyzacji. Branża stała się też bardziej zorientowana na zysk, który generowała sprzedaż dużych nakładów, a to oznaczało publikację tytułów, które na pewno się sprzedadzą²⁷.

Począwszy od lat 60., wiodące jugosłowiańskie wydawnictwa zaczęły rozwijać współpracę z wydawcami z Europy Zachodniej, od których uczyły się

22 M. Biggins: *Publishing in Slovenia...*, s. 25.

23 J. Crayne: *Publishing in Bosnia and Hercegovina*. W: *Publishing in Yugoslavia's Successor States...*, s. 65.

24 Badaczka podaje, że w latach 70. i na początku lat 80. XX wieku liczba wydawanych w ciągu roku tytułów wzrosła i wahała się pomiędzy 80 a 140. Nakłady sięgały natomiast nawet tysiąca egzemplarzy. Dominowała literatura piękna oraz utwory o tematyce historycznej i politycznej. Niezwykle rzadko publikowane były tłumaczenia z języków obcych. Brakowało też literatury dziecięco-młodzieżowej. Zob. V. Vuckovic: *Publishing in Montenegro*. W: *Publishing in Yugoslavia's Successor States...*, s. 149, 152.

25 T. Szymczak: *Jugosławia – państwo federacyjne*. Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1982, s. 206.

26 Ibidem, s. 207.

27 J. Crayne: *Publishing in Bosnia and Hercegovina...*, s. 66.

metod produkcji wysokiej jakości książek oraz strategii marketingowych²⁸. Coraz więcej wydawano również utworów zagranicznych twórców, w tym przekładów literatury dziecięco-młodzieżowej. Do największych jej importerów należały wydawnictwa Mladinska knjiga, Mladost, Veselin Masleša, Prosveta i Detska radost.

Dla rozwoju jugosłowiańskiego rynku książki ogromne znaczenie miała również cenzura, która – mimo że komuniści głosili poszanowanie swobód obywatelskich, w tym wolności słowa – wdrażana była dzięki licznym regulacjom prawnym. Nowe władze przekonane o swoim zwycięstwie już na początku 1945 roku wprowadziły w życie obowiązek przekazywania im materiałów drukowanych. *Odluka o obaveznom dostavljanju štampanih stvari na području Jugoslavije* z 8 lutego 1945 roku zakładała, że „każdy wydawca na terenie Jugosławii przekazuje, w celu zaopatrzenia bibliotek w kraju, po osiem egzemplarzy każdej publikacji”²⁹. Wydawać by się mogło, że nakaz ten wprowadzony został w dobrej wierze, by ważne biblioteki na terenie całej federacji dysponowały przynajmniej jednym egzemplarzem każdej opublikowanej pozycji. Rozdział 3 dokumentu głosił jednak, że „drukarze mają obowiązek dostarczyć egzemplarze jeszcze przed ich rozpowszechnieniem”³⁰. Tym samym władze zyskały czas, by zapobiec dystrybucji pozycji, które w ich ocenie są szkodliwe dla państwa i społeczeństwa. Następnie przystąpiono do wyeliminowania z rynku czytelniczego publikacji wspierających miniony reżim. Rejonowy Sąd Ludowy w Zagrzebiu przyjął w 1945 roku uchwałę zakazującą dystrybucji wybranych tytułów prasowych oraz pozycji książkowych, a następnie skierował ją do Ministerstwa Edukacji. Zakazem tym objęto między innymi wybrane publikacje Macierzy Chorwackiej, która w okresie NDH blisko współpracowała z reżimem ustaszów³¹. 10 kwietnia 1945 roku ogłoszona została *Naredba o zabrani ustaške i fašističke literature*, która zawieszała sprzedaż wszystkich pozycji wydanych po 10 kwietnia 1941 roku oraz drukowanych w językach chorwackim, niemieckim i włoskim³². W nawiązaniu do tego nakazu 10 kwietnia 1947 roku Prokuratura Generalna wystosowała do prokuratorów

28 Prym wiedli wydawcy słoweńscy, którzy do swoich drukarni importowali zachodni sprzęt. Dzięki temu oficyny z innych republik zaczęły zawierać umowy ze słoweńskimi drukarzami na produkcję luksusowych wydań. M. Biggins: *Publishing in Slovenia...*, s. 26.

29 I. Hebrang Grgić: *Zakoni o tisku u Hrvatskoj od 1945. do danas*. „Vjesnik bibliotekara Hrvatske” 2000, nr 43/3, s. 119.

30 Cyt. za: ibidem.

31 Wykaz zakazanych tytułów i autorów podaje Tatjana Šarić. Zob. T. Šarić: *Djelovanje Agitpropa...*, s. 409.

32 I. Hebrang Grgić: *Zakoni o tisku...*, s. 119.

w poszczególnych republikach wykaz zakazanych tytułów. Dwa tygodnie później przeprowadzono kontrolę księgarń i skonfiskowano wskazane pozycje³³.

Chorwaccy badacze, Josip Grdelja i Deniver Vukelić, przywołują również inne wykazy, które powstały w latach 1945–1946. Vukelić w pracy *Censorship in Yugoslavia between 1945 and 1952. Halfway between Stalin and West* przytacza dwie listy, które zdeponowane zostały w Chorwackim Archiwum Państwowym w Zagrzebiu. Pierwsza z nich, zatytułowana *Knjige koje treba hitno zabraniti i onemogućiti njihovo dalje širenje* pozbawiona jest daty. Liczy 5 stron i obejmuje utwory zarówno autorów pochodzących z Jugosławii, jak i obcych³⁴. Druga natomiast, opatrzona tytułem *Popis zabranjenih knjiga i listova* i datą 16 marca 1946 roku, zawiera 38 tytułów książek i czasopism oraz nazwy 24 chorwackich wydawców, których wszystkie publikacje zostały zabronione³⁵. Powstał również wykaz, na którym znalazły się nazwiska stu dziennikarzy, którzy w latach 1941–1945 publikowali swoje teksty w prasie lub pracowali w radio³⁶, oraz artystów wystawiających swoje dzieła w galeriach i muzeach³⁷. Dla losów wolności słowa w Jugosławii równie ważne były pisma, które różne organy i komisje wymieniały między sobą, a które były tajemnicą i ich istnieniu władze zaprzeczały³⁸.

24 sierpnia 1945 roku weszła w życie *Ustawa o druku (Zakon o štampi)* gwarantująca wolność wypowiedzi i prasy, z wyjątkiem sytuacji w niej przewidzianych³⁹. Zakazane zostały wszelkie publikacje szerzące nienawiść narodową, rasową i religijną, wzywające do buntu przeciw władzy, zniesławiające

33 T. Šarić: *Djelovanje Agitpropa...*, s. 409.

34 D. Vukelić: *Censorship in Yugoslavia between 1945 and 1952. Halfway between Stalin and West*. „PECOB's Papers Series” 2012, vol. 19, s. 48–52.

35 Zob. ibidem, s. 26–27.

36 Zob. ibidem, s. 45–47.

37 J. Grbelja: *Cenzura u hrvatskom novinstvu 1945.–1990*. Jurčić, Zagreb 1998, s. 97.

38 Tatjana Šarić i Deniver Vukelić przywołują pismo datowane na 17 stycznia 1947 roku, w którym Milovan Đilas analizuje roczne plany instytutów wydawniczych w Chorwacji, czyniąc uwagi, że nie powinny zostać opublikowane żadne książki Dragutina Lermana, Amundsena, Nansena, Nordenskjölda i Francisca Drake'a, gdyż prezentują przygody, które nie odpowiadają gustowi socjalizmu. Zaleca również usunięcie z planu wydawniczego oficyny Nakladni zavod Hrvatske *Antologii poezji jugosłowiańskiej*, *Korespondencji Lenina z Gorkim*, trylogii *Tragedia amerykańska* Theodore'a Dreisera, *Esejów o literaturze* Bernarda Shawa oraz wstrzymanie publikacji esejów Miroslava Krležy. Z planu wydawniczego Macierzy Chorwackiej sugeruje usunąć publikację książki *Običan život* Karela Čapka i wszystkich dzieł Gustava Flauberta. Zob. T. Šarić: *Djelovanje Agitpropa...*, s. 415; D. Vukelić: *Censorship in Yugoslavia...*, s. 29.

39 W rozdziale 1 zapisano: „U Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji štampa je slobodna. Nitko ne može biti spriječen u slobodnom izražavanju svojih misli putem štampe, osim u slučajevima koje ovaj Zakon predviđa”. Cyt. za: I. Hebrang Grgić: *Zakoni o tisku...*, s. 119.

organy publiczne, narażające interesy państwa, wspierające działania wrogów Jugosławii i obrażające zaprzyjaźnione z nią kraje. Drukarze zobowiązani zostali dostarczać publikacje przed ich rozpowszechnieniem do prokuratury okręgowej, która, zgodnie z prawem, mogła je wstrzymać. Ponadto ustawa ta zakazywała prowadzenia działalności wydawniczej i redakcyjnej osobom pozbawionym praw obywatelskich, byłym członkom ruchu ustaszowskiego i czetnickiego oraz innych organizacji faszystowskich, byłym wydawcom lub redaktorom materiałów profaszystowskich, nawołujących do nienawiści i pornograficznych. Ustawa pozwalała natomiast na import do Jugosławii materiałów publikowanych poza jej granicami, jeśli jednak wydrukowane zostały w jednym z języków narodów Jugosławii, wymagana była odpowiednia zgoda⁴⁰.

Szczególnie monitorowano wydawanie literatury dla dzieci i młodzieży, gdyż wychowanie młodych w duchu socjalizmu było jednym z priorytetów nowej władzy. W tym celu wprowadzono uszczegółowione przepisy dotyczące *stricte* literatury adresowanej do młodej publiczności. 8 kwietnia 1947 roku weszła w życie *Ustawa o wydawaniu i rozpowszechnianiu literatury młodzieżowej i dziecięcej oraz prasy* (*Zakon o izdavanju i raspačavanju omladinske i dječje književnosti i štampe*), która zakładała, że literatura dla niedorosłych odbiorców może być drukowana po uzyskaniu uprzedniej zgody Ministerstwa Edukacji⁴¹. Ustawę tę uszczegóławiały regulacje wprowadzane w republikach, takie jak rozporządzenie ogłoszone w Chorwacji 4 sierpnia 1948 roku (*Pravilnik o izdavanju i raspačavanju omladinske i dječje književnosti i štampe u NRH*), które zakładało, że wszyscy wydawcy są zobowiązani przedkładać Ministerstwu Edukacji roczne plany wydawnicze dotyczące literatury dziecięco-młodzieżowej⁴².

Po roku 1948 w Jugosławii wzrosło zagrożenie, jakie niesło ze sobą słowo pisane. Z tego względu szczególnie istotna stała się kontrola wszystkiego, co wydawano w kraju. 31 grudnia 1948 roku ukazało się rozporządzenie nakazujące przekazywanie materiałów drukowanych Instytutowi Bibliograficznemu w Belgradzie (*Naredba o obaveznom dostavljanju štampanih stvari Bibliografskom institutu FNRJ*). Przedsiębiorstwa wydawnicze miały również dostarczać na koniec każdego miesiąca spis wydrukowanych pozycji. Rozporządzenie to w lipcu 1953 roku zostało zastąpione nową regulacją (*Uredba o obaveznom dostavljanju štampanih stvari*), która zobowiązywała wydawców do przekazywania siedmiu egzemplarzy każdego wydania do bibliotek centralnych⁴³.

40 Szerzej na ten temat zob. I. Hebrang Grgić: *Zakoni o tisku...*, s. 121.

41 Ibidem.

42 Ibidem.

43 Ibidem.

16 marca 1955 roku ukazała się kolejna ustawa regulująca działalność branży wydawniczej (*Osnovni zakon o izdavačkim poduzećima i izdavačkim ustanovama*). Zapisano w niej, że wydawnictwa mają całkowitą wolność w wyborze pozycji, które chcą opublikować. Rozdział 6 tego dokumentu obligował je jednak do przedstawienia planów wydawniczych, co dawało władzom możliwość reakcji „na próbę wydania zagranicznych publikacji mogących szkodzić moralności i porządkowi państwowemu”⁴⁴.

Najobszerniejsza ustawa dotycząca prasy i działalności wydawniczej w Jugosławii (*Zakon o štampi i drugim oblicima informacija*) weszła w życie 9 listopada 1960 roku. Wyraźnie podkreślono w niej, że w Jugosławii nie obowiązuje cenzura prasy i innych publikacji, jednak zabrania się rozpowszechniania wydawnictw zakłócających spokój i porządek, ujawniających tajemnice wojskowe, podżegających do agresji, zakłócających stosunki międzynarodowe, szkodzących honorowi narodów jugosłowiańskich i ich ciał przedstawicielskich oraz szkodliwych dla wychowania dzieci i młodzieży.

Istotne zmiany w prawie zaszły w kwietniu 1973 roku, gdy weszła w życie *Ustawa o zapobieganiu nadużyciom wolności prasy i innych form informacji* (*Zakon o sprečavanju zloupotrebe slobode tiska i drugih oblika informiranja*), będąca pokłosiem Chorwackiej Wiosny. Dawała ona obywatelom i organizacjom możliwość wystąpienia z wnioskiem o nałożenie tymczasowego zakazu publikacji. Stanowiła też, że konfiskatę publikacji oraz przeszukanie mieszkania autora można przeprowadzić bez nakazu sądowego, a drukowanie, rozpowszechnianie czy emitowanie nielegalnych materiałów karane będzie pozbawieniem wolności. Rok później wprowadzono regulacje dotyczące wwożenia i rozpowszechniania materiałów z zagranicy (*Zakon o unošenju i raspačavanju inozemnih sredstava masovnog komuniciranja i o inozemnoj informativnoj djelatnosti u Jugoslaviji*). Zabroniono importowania oraz rozpowszechniania zagranicznej prasy, która zakłóca porządek społeczny i stosunki międzynarodowe, popiera agresję, obraża lub szkodzi wychowaniu młodzieży⁴⁵.

Do kolejnych zmian prawa o dostępie do informacji doszło po śmierci Josipa Broza-Tity, gdy pozycja federacji stała się niepewna, a władze zaczęły zwracać większą uwagę na to, co w kraju pisano i czytano. W ustawie z 16 marca 1982 roku (*Zakon o javnom informiranju*) podkreślono, że w państwie nie ma cenzury mediów, ale, wzorem wcześniejszych ustaw, wymieniono wszystkie przypadki, w których nie można skorzystać z wolności informacji publicznej. Rok później ukazała się *Ustawa o działalności wydawniczej* (*Zakon*

44 Ibidem, s. 123.

45 Ibidem, s. 126.

o *izdavačkoj delatnosti*), która uwypuklała rolę publikowania jako działalności o szczególnym znaczeniu społecznym. Prawo to stwarzało wrażenie bardziej liberalnego, gdyż, w przeciwieństwie do wcześniejszych uregulowań, nie precyzowało, jakie pozycje są zabronione, lecz które są szczególnie wartościowe i użyteczne. Nie zmniejszało jednak roli cenzury prewencyjnej.

Jugosłowiańska literatura dla dzieci i młodzieży

Po zakończeniu II wojny światowej władze komunistyczne stanęły przed zadaniem stworzenia nowego modelu jugosłowiańskiej literatury dla dzieci i młodzieży⁴⁶. Miała ona być narzędziem służącym transferowi odpowied-

46 Idea jednej jugosłowiańskiej literatury dla dzieci i młodzieży narodziła się w drugiej połowie XIX wieku, a określenie to stosowano początkowo w odniesieniu do literatury chorwackiej i serbskiej. Koncepcja ta pojawiła się między innymi w pracach Vatroslava Jagića (*Kratki priegled hrvatsko-srbske književnosti od posljednje dvie-tri godine*, 1866), Stjepana Široli (*Naša omladinska književnost*, 1896) czy Jeli-cy Belović-Bernadzikowskiej (*Naša omladinska literatura*, 1897), a następnie była rozwijana w okresie pierwszej (królewskiej) i drugiej (komunistycznej) Jugosławii. Literatura jugosłowiańska miała być jednym z elementów szerszego projektu politycznego utworzenia nowej jugosłowiańskiej tożsamości i kultury. Dążył on do homogenizacji wieloskładnikowej wspólnoty i zacierania różnic, zastąpienia dotychczasowych kategorii narodowych nowym konstruktem, w którym istniejące, znane kategorie narodowe zostałyby przesunięte na poziom tożsamości i wspólnot regionalnych. Antun Barac podaje, że tuż po utworzeniu w 1918 roku Królestwa Serbów, Chorwatów i Słoweńców potrzeba stworzenia jednej literatury jugosłowiańskiej była niezwykle silna: „Neposredno nakon ujedinjenja jugoslavenskih naroda i u književnosti je izbila težnja da bi se što brže izbrisale sve granice između pojedinih jugoslavenskih literatura. U književni je život ponovo ubačena misao iz g. 1850.: Jedan narod treba jednu književnost da ima”. A. Barac: *Jugoslavenska književnost*. Matica hrvatska, Zagreb 1963, s. 251. Po zakończeniu II wojny światowej koncepcja wspólnej literatury nabrała szczególnego znaczenia w odniesieniu do twórczości dziecięco-młodzieżowej, która miała wychowywać w duchu socjalizmu. Jej orędownikami byli między innymi Branko Ćopić, Mira Alečković, Grigor Vitez, Zlata Pirnat-Cognard oraz Slobodan Marković. Określenie „jugosłowiańska” przestało być terminem geograficznym, wierzone bowiem, że posiada ono – jak pisał Marković – głębsze znaczenie: „ovaj naziv ima svoje dublje značenje koje proizlazi iz unutrašnje veze književnog stvaralaštva svih jugoslovenskih naroda i označava izvesne bliske oblike koje se mogu nazvati zajedničkim imenom jugoslovenske”. S. Marković: *Književni pokreti i tokovi između dva svetska rata*. Obelisk, Beograd 1970, s. 10. Zob. również B. Majhut, S. Lovrić Kralj: *Naša dječja književnost. Hrvatska dječja književnost u Jugoslaviji 1945.–1955*. Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2022, s. 25–39, 54–72.

nich wartości i kształtowaniu społeczeństwa socjalistycznego. W tym celu w pierwszej kolejności wykorzystano doświadczenia i pomoce dostarczone przez towarzyszy ze Związku Radzieckiego, czego dowód stanowi niewielkich rozmiarów książka pt. *Dajte deci literaturu!* wydana w 1945 roku⁴⁷. Znalazł się w niej noszący ten sam tytuł artykuł Maksyma Gorkiego z 1933 roku. Autor omawia w nim wyzwania, z którymi ponad dwadzieścia lat później przyszło się zmierzyć komunistom jugosłowiańskim. Wkrótce też tamtejszy rynek książki zalały przekłady radzieckich utworów dla dzieci i młodzieży prezentujące rzeczywistość, którą komuniści pragnęli stworzyć w Jugosławii, oraz przedstawiające typ bohatera, który w tamtejszej powieści dla dzieci jeszcze się nie pojawił, a z którym młodzi czytelnicy mieli się identyfikować. Wydania tych przekładów były wznawiane, a ich nakłady bardzo wysokie. Dla jugosłowiańskich twórców stanowić miały wzór do naśladowania. O ogromnym napływie radzieckiej literatury dziecięco-młodzieżowej świadczy opracowanie Viktora Cvitana i Dragutina Frankovicia z 1947 roku zatytułowane *Što da čita moje dijete?* Zawiera ono wykaz 196 książek rekomendowanych dzieciom i młodzieży: 63 tytułów autorów jugosłowiańskich i 133 pozycji obcych, spośród których aż 81% stanowią przekłady z języka rosyjskiego⁴⁸. Rodzimy wzorem dla literatury rewolucyjno-socjalistycznej stała się natomiast proza dziecięco-młodzieżowa lat 30. XX wieku oraz twórczość Mata Lovraka. Przed wojną jego utwory wydawano nie tylko w Chorwacji⁴⁹, a tuż po wojnie pisarz znalazł się w wąskim gronie autorów, których teksty mogły być publikowane⁵⁰.

Po roku 1948, gdy zerwano kontakty z ZSRR, jugosłowiańscy wydawcy nadal publikowali przekłady książek radzieckich autorów. Berislav Majhut i Sanja Lovrić Kralj zwracają uwagę, że chociaż destalinizacja społeczeństwa

47 Zob. M. Gorki, A. Belajew, V. Tauber: *Dajte deci literaturu!*. Novo pokolenje, Beograd 1945 [M. Горки, А. Бельаев, В. Таубер: *Дайте деци литературы!*. Новое поколение, Београд 1945].

48 Por. V. Cvitan, D. Franković: *Što da čita moje dijete? Popis izdanja za djecu i omladinu*. Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb 1947.

49 Do wybuchu II wojny światowej cztery utwory Lovraka wydane zostały przez wydawców serbskich. W 1933 roku nakładem wydawnictwa Nolit ukazała się powieść *Deca Velikog Sela*. W 1938 roku oficyna Geca Kon wydała powieść *Neprijatelj broj 1*, w 1940 roku nowosadzka Slavija opublikowała utwór młodzieżowy *Srećna zemlja*, a belgradzka oficyna Izdavačko prosvetna zadruga S.O.J. wydała w 1941 roku powieść *Prijatelji*.

50 W lipcu 1945 roku Stowarzyszenie Pisarzy Chorwackich (Društvo hrvatskih književnika) przesało do redakcji czasopisma „Naprijed” stosowny wykaz. Oprócz Lovraka znaleźli się na nim m.in. Josip Barković, Željko Gumhalter, Joža Horvat, Slavko Kolar, Vladimir Nazor, Josip Pavičić, Nikola Pavić, Jagoda Truhelka oraz Griгор Vitez. Zob. T. Šarić: *Djelovanje Agitpropa...*, s. 398–399.

w Jugosławii miała charakter radykalny i nieodwracalny, to proces ten w odniesieniu do literatury dla dzieci odbywał się znacznie wolniej i dyskretniej⁵¹. Dopiero po roku 1951 książki autorów sowieckich przestały być publikowane⁵², a wydawcy skoncentrowali się przede wszystkim na wydawaniu utworów rodzimych twórców oraz klasyki światowej. W połowie lat 50. rynek książki dla młodych czytelników zdominowały powieści o tematyce walki narodowowyzwoleńczej. Nurt ten szybko stał się jednym z najważniejszych w jugosłowiańskiej literaturze dziecięco-młodzieżowej⁵³. Chociaż literacki wzorzec dziecka-bohatera (*dete/dijete heroj*) stworzony został w warunkach wojennych⁵⁴, to z powodów politycznych erupcja tekstów jugosłowiańskich autorów nastąpiła z blisko dziesięcioletnim opóźnieniem. Musiały one szybko zapęścić lukę, która powstała po zaprzestaniu publikowania utworów radzieckich. Powieści rodzime najczęściej ukazywały losy dzieci, które walczyły dzielnie o wolność ojczyzny, oraz dzieci-przodowników (*dete/dijete udarnik*) odbudowujących w pocie czoła kraj ze zgliszczy⁵⁵. Dziecięcy partyzanci

51 Por. B. Majhut, S. Lovrić Kralj: *Naša dječja književnost...*, s. 97.

52 W ciągu krótkiego czasu utwory pisarzy radzieckich zostały niemalże wyrugowane z rynku czytelniczego. W opublikowanym w 1954 roku opracowaniu *Dajmo djeci dobru knjigu* Ljudevit Krajačić przedstawił listę książek rekomendowanych młodym odbiorcom. Znalazło się na niej 166 pozycji, z czego blisko połowę stanowiły utwory rodzimych twórców. Wśród pozostałych nie było ani jednej książki radzieckiej i jedynie osiem utworów autorów rosyjskich. Por. Lj. Krajačić: *Dajmo djeci dobru knjigu*. Naša djeca, Zagreb 1954; B. Majhut, S. Lovrić Kralj: *Naša dječja književnost...*, s. 79.

53 Por. I. Zalar: *Dječji roman u hrvatskoj književnosti*. Školska knjiga, Zagreb 1983, s. 45.

54 Berislav Majhut i Sanja Lovrić Kralj podkreślają, że w okresie II wojny światowej dzieci zaczęły być postrzegane jako istoty, „które, jak pozostali, muszą przejść przez wszystkie trudy i muszą wnieść swój wkład w przezwyciężenie tych trudów: na wojnie walczyć ramię w ramię z dorosłymi bojownikami, a po wojnie włączając się w odbudowę zniszczonego kraju”. B. Majhut, S. Lovrić Kralj: *Naša dječja književnost...*, s. 110. Taki obraz dziecka ukonstytuowała prasa partyzancka, a przede wszystkim adresowane do najmłodszych czytelników czasopismo „Pionir”, którego pierwszy numer ukazał się w czerwcu 1942 roku. Podobną rolę odgrywały też inne periodyki – „Mladi borac”, „Omladinski borac”, „Pionirski rukovodilac”, „Proletarac”, a w kolejnych latach również „Vesela sveska”, „Male novine”, „Dečje novine”, „Smib” czy „Politički zabavnik”. Na ich łamach ukazywały się utwory sławiące czyny małych bohaterów. Podkreślić przy tym należy, że zaprezentowane w nich wydarzenia często inspirowane były autentycznymi postaciami, w szeregach jugosłowiańskich partyzantów walczyło bowiem wiele dzieci.

55 Pierwszy z wymienionych wzorców osobowych odnajdujemy między innymi w utworach *Sinovi slobode* (1948) Josipa Barkovicia, *Pirgo* (1953) Anđelki Martić, *Salaš u Malom Ritu* (1953) i *Ne okreći se, sine* (1957) Arsena Diklicia, *Divota prašine* (1954) Vjekoslava Kaleba, *Pjesma na Konjuhu* (1956) Aleksy Mikicia, *Ne zaboravi*

stali się też bohaterami licznych filmów oraz cieszącej się ogromną popularnością serii komiksowej *Mirko i Slavko*. Stereotyp dziecka-bohatera utwierdzała nie tylko adresowana do najmłodszych literatura i prasa, lecz promowany był także za pośrednictwem szkoły i organizacji pionierskich, podczas uroczystości państwowych i różnego rodzaju wydarzeń kulturalno-sportowych. Ponieważ nie było pewności, czy dzieci przyswoją odpowiednie wartości w domu, na różne sposoby należało zaszczerpić w nich miłość do „swoich” i nienawiść wobec „wroga”⁵⁶.

W tym samym czasie w jugosłowiańskiej literaturze dziecięco-młodzieżowej promowany był również obraz dziecka-obywatela republiki dziecięcej (*dete/dijete stanovnik dečje/dječje republike*), który pod wieloma względami stanowił zaprzeczenie dwóch pozostałych wzorców osobowych. W wyniku wyraźnej zmiany kursu w polityce zagranicznej zaczęły powstawać utwory, w których akcent stawiano na przyjaźń wszystkich dzieci na świecie, ich solidarność, a także solidarność ze wszystkimi, którzy cierpią. Wyrażały one potrzebę miłości, wolności i pokoju oraz postulowały utworzenie utopijnej republiki dzieci. Milan Crnković nurt ten nazywa patriotyzmem socjalistycznym (*socijalistički patriotizam*) lub internacjonalistycznym (*internacionalistički patriotizam*)⁵⁷. Zgodnie z założeniami ideologicznymi nowy wzorzec nie miał na celu wyparcia poprzednich, ale współistnienie z nimi wbrew temu, że wzajemnie sobie przeczyły. Koncepcja republiki dziecięcej była kolejną odsłoną „dorastania w socjalizmie”⁵⁸. Trzy wzorce osobowe: dziecko-bohater, dziecko-przodownik, dziecko-obywatel dziecięcej republiki, były konstrukta-
mi ideologicznymi wykorzystanymi przez aparat państwowy do budowania nowego socjalistycznego społeczeństwa.

sviralu, braćo (1956) Nusreta Idrizovicia, *Tragom brodskog dnevnika* (1957) Milivoja Matošeca, *Gluva pećina* (1956) i *Sutjeska* (1958) Dušana Kosticia, *Modri prozori* (1958) i *Na tragu* (1960) Danka Oblaka, *Topovi i slavuji* (1958) Vlada Dijaka, *Kurir sa Psunja* (1959) Gabrijela Vidovicia oraz w trylogii o pionierach Branka Ćopicia, którą tworzą powieści *Orlovi rano lete* (1957), *Slavno vojevanje* (1961) oraz *Bitka u Zlatnoj dolini* (1963).

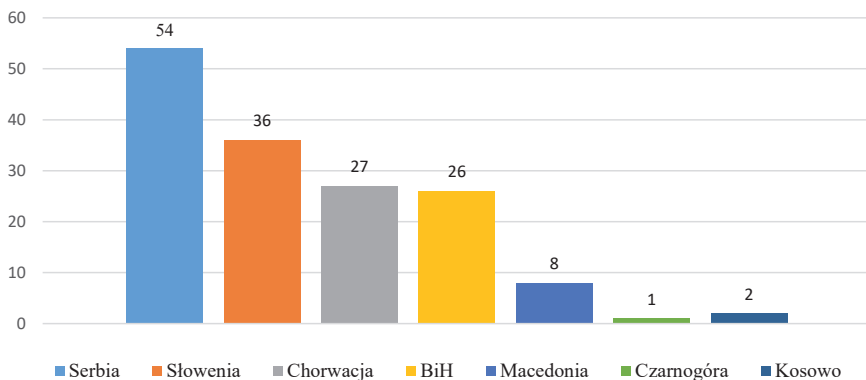
56 Berislav Majhut i Sanja Lovrić Kralj podkreślają, że w ciągu ponad dziesięciu lat „programowa nienawiść” zmieniała kanały, za pośrednictwem których była wykładana, oraz adresata. Por. B. Majhut, S. Lovrić Kralj: *Naša dječja književnost...*, s. 119.

57 Por. M. Crnković: *Patriotizam u novijoj hrvatskoj dječjoj književnosti*. „Umijetnost i dijete” 1971, nr 2 (11–12), s. 25–31.

58 B. Majhut, S. Lovrić Kralj: *Naša dječja književnost...*, s. 149.

Przegląd statystyczny przekładów polskich książek dla dzieci i młodzieży wydanych w Jugosławii w latach 1945–1990

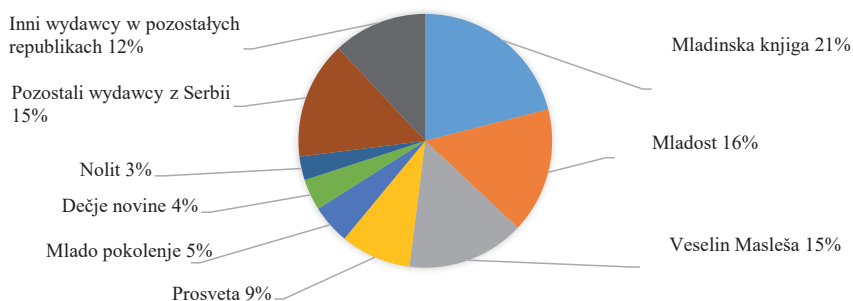
W badanym okresie jugosłowiańscy wydawcy opublikowali 74 polskie tytuły adresowane do młodych odbiorców. Łącznie 154 wydania: 106 wydań w języku serbsko-chorwackim, 36 wydań słoweńskich, 8 macedońskich oraz 2 po albańsku i 2 po słowacku. Ponieważ język serbsko-chorwacki odgrywał w socjalistycznej Jugosławii rolę *lingua franca* i obowiązywał w czterech największych republikach, dominacja wydań w tym właśnie języku nie powinna dziwić. Książki publikowane w nim w jednej republice mogły liczyć na duże potencjalne rynki zbytu w pozostałych trzech. Znajdowały też odbiorców w Macedonii i Słowenii, przy czym te rynki były dla nich uzupełniające. Jeśli przyjrzymy się bliżej produkcji wydawniczej przekładów polskiej literatury dziecięco-młodzieżowej w poszczególnych republikach (zob. wykres 1), zauważymy, że największą liczbę przekładów opublikowały serbskie domy wydawnicze. W większości były to oficyny z siedzibą w Belgradzie – stolicy federacji. Produkcja wydawnicza w Słowenii, Chorwacji oraz Bośni i Hercegowinie kształtowała się na zbliżonym poziomie. Najmniej wydań ukazało się nakładem wydawców w Czarnogórze oraz okręgu autonomicznym Kosowo.

WYKRES 1. Liczba wydań polskich książek dla dzieci i młodzieży opublikowanych w poszczególnych republikach oraz w okręgu autonomicznym Kosowo

W gronie wydawców najczęściej publikujących polskie książki znaleźli się: Mladinska knjiga z Lublany, Mladost z Zagrzebia oraz Veselin Masleša z Sarajewa. Pierwsza oficyna opublikowała 33 wydania, druga 24 wydania, trzecia zaś 22 wydania. Grono serbskich wydawców publikujących polską literaturę

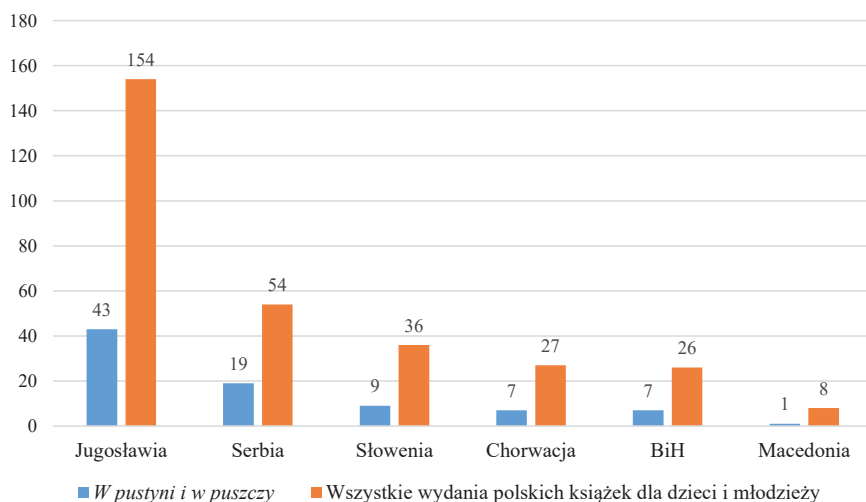
dziecięco-młodzieżową było bardziej zróżnicowane. 13 wydań ukazało się nakładem Prosvety z Belgradu, 8 wydało Mlado pokolenje, 6 – Dečje novine, 5 – Nolit, a 4 – Borba. W skali całej federacji jugosłowiańskiej 3 wydawców opublikowało po 3 wydania polskich książek dla dzieci i młodzieży, 3 – po 2 wydania, a 21 oficyn opublikowało po jednym wydaniu. Udział procentowy wybranych jugosłowiańskich oficyn w produkcji wydawniczej polskich książek dla dzieci i młodzieży w latach 1945–1990 przedstawia wykres 2.

WYKRES 2. Jugosłowiańscy wydawcy polskich książek dla dzieci i młodzieży w latach 1945–1990

W okresie objętym badaniem wydawnictwa w Jugosławii opublikowały książki 48 polskich autorów tworzących dla młodych odbiorców oraz 2 wydania wieloautorskie: zbiór *Savremena poljska književnost za decu*⁵⁹ oraz antologię *U istoj kući. Antologija poljske poezije za djecu*, którą przygotował Dušan Đurišić. Pod względem liczby opublikowanych tytułów w gronie najczęściej wydawanych polskich autorów znaleźli się: Czesław Centkiewicz, Czesław Janczarski, Hanna Ożogowska i Julian Tuwim. Jugosłowiańskie oficyny opublikowały po 4 tytuły każdego z wymienionych autorów. Ukazały się również po 3 przekłady książek Adama Bahdaja, Jana Brzechwy oraz Ireny Jurgielewiczowej. Najczęściej wydawanym utworem była natomiast powieść Henryka Sienkiewicza *W pustyni i w puszczy* (zob. wykres 3). W badanym czterdziestopięcioleciu na całym jugosłowiańskim rynku wydawniczym ukazały się 43 wydania tego utworu, stanowiące aż 28% wszystkich wydań polskich książek dla dzieci i młodzieży. Najczęściej, aż 33 razy, wydawane były tłumaczenia na język serbsko-chorwacki. Natomiast najwięcej wydań – 19 – ukazało się w Serbii.

59 Zbiór wierszy i fragmentów tekstów prozatorskich został opracowany przez Kristinę Šmeję i wydany w 1988 roku jako dodatek do czasopisma „Detinjstvo”. W katalogu Biblioteki Narodowej w Belgradzie zbiór ten został ujęty jako oddzielna publikacja, dlatego włączyłam go do opracowanego zestawienia bibliograficznego.

WYKRES 3. Wydania *W pustyni i w puszczy* w Jugosławii oraz w poszczególnych republikach

Powieść *W pustyni i w puszczy* była nie tylko najczęściej wydawaną polską książką, lecz także utworem, który doczekał się największej liczby tłumaczeń. Jugosłowiańskie oficyny publikowały dzieło Sienkiewicza w 5 tłumaczeniach – 3 przekładach na język serbsko-chorwacki, które sporządzili Đorđe Živanović (21 wydań), Iso Velikanović (7 wydań) i Tanja Dugonjić (5 wydań), oraz w przekładzie na język słoweński Francego Vodnika (9 wydań) i macedoński – Tanasa Nikolovskiego (1 wydanie)⁶⁰. Przekłady te ukazywały się od początku lat 50. niemal co roku, a nierzadkie były sytuacje, że w jednym roku publikowano kilka wydań. Najwięcej wznowień, aż 20, ukazało się w latach 60. minionego wieku.

Żaden inny polski utwór nie powtórzył sukcesu *W pustyni i w puszczy*. 24 przekłady innych dzieł opublikowane zostały więcej niż raz. Sześciu wydań doczekała się *Akademia Pana Kleksa* Jana Brzechwy, pięciokrotnie wydawane były powieści Hanny Ożogowskiej, a utwory Janiny Porazińskiej, Adama Bahdaja, Janusza Korczaka, Czesława Janczarskiego i Józefa Ignacego Kraszewskiego – po 3 razy. 14 pozycji miało 2 wydania. 10 tytułów ukazało się w przekładach na więcej niż jeden język. Wykaz książek opublikowanych w co najmniej 2 wydaniach z uwzględnieniem informacji o języku przekładu zawiera tabela 1.

60 Tłumaczenie Đorđa Živanovicia po raz pierwszy ukazało się drukiem w 1939 roku. Pierwsze powojenne wznowienie miało natomiast miejsce w 1951 roku. W 1952 roku opublikowano przekład Francego Vodnika, w 1958 roku – przekład Iso Velikanovicia, w 1963 roku – tłumaczenie Tanji Dugonjić, a w 1976 roku – macedoński przekład Tanasa Nikolovskiego.

TABELA 1. Polskie książki dla dzieci i młodzieży najczęściej wydawane w Jugosławii w latach 1945–1990

Autor i tytuł	Liczba wydań	Liczba tłumaczeń	Język/języki przekładu
H. Sienkiewicz, <i>W pustyni i w puszczy</i>	43	5	serbsko-chorwacki (3) słoweński macedoński
J. Brzechwa, <i>Akademia Pana Kleksa</i>	6	1	serbsko-chorwacki
H. Ożogowska, <i>Tajemnica zielonej pieczęci</i>	5	3	serbsko-chorwacki (2) albański
H. Ożogowska, <i>Dziewczyna i chłopak czyli Heca na 14 fajerek</i>	5	1	serbsko-chorwacki
J. Porazińska, <i>Jak szukano igielki Hani</i>	3	3	serbsko-chorwacki słoweński słowacki
J. Korczak, <i>Król Maciuś I</i>	3	2	słoweński serbsko-chorwacki
J.I. Kraszewski, <i>Kwiat paproci</i>	3	2	macedoński serbsko-chorwacki
A. Bahdaj, <i>Do przerwy 0:1</i>	3	2	serbsko-chorwacki macedoński
C. Janczarski, <i>Nowi przyjaciele Misia Uszatka</i>	3	2	serbsko-chorwacki słoweński
A. Bahdaj, <i>Uwaga! Czarny parasol!</i>	3	1	słoweński
C. Centkiewicz, <i>Biała foka</i>	2	2	serbsko-chorwacki albański
I. Jurgielewiczowa, <i>Ten obcy</i>	2	2	serbsko-chorwacki słoweński
J. Przymanowski, <i>Czterej pancerni i pies</i>	2	2	słoweński macedoński
J. Brzechwa, <i>Podróże Pana Kleksa</i>	2	1	serbsko-chorwacki
H. Bechlerowa, <i>O żabkach w czerwonych czapkach</i>	2	1	słoweński
J. Broszkiewicz, <i>Wielka, większa i największa</i>	2	1	serbsko-chorwacki
I. Jurgielewiczowa, <i>Jak jeden malarz chciał namalować szczęśliwego motyla</i>	2	1	serbsko-chorwacki
S. Jachowicz, <i>Chory kotek</i>	2	1	serbsko-chorwacki
C. Janczarski, <i>Gromadka Misia Uszatka</i>	2	1	serbsko-chorwacki

cd. tab. 1

Autor i tytuł	Liczba wydań	Liczba tłumaczeń	Język/języki przekładu
C. Janczarski, <i>Przygody i wędrówki Misia Uszatka</i>	2	1	serbsko-chorwacki
C. Janczarski, <i>Mieszkanie Hani</i>	2	1	serbsko-chorwacki
J. Tuwim, <i>Lokomotywa</i>	2	1	słoweński
J. Tuwim, <i>Rzepka</i>	2	1	słoweński
J. Tuwim, <i>Spóźniony słowik</i>	2	1	macedoński

Tendencje w produkcji przekładowej i wydawniczej polskiej literatury dziecięcej i młodzieżowej w Jugosławii w latach 1945–1990

Pierwsze wydanie książkowe polskiego utworu dla dzieci opublikowano w powojennej Jugosławii w roku 1946. Była to baśń Antoniny Domańskiej *Stary zegar*. Do końca lat 40. nakładem serbskich oficyn ukazały się jeszcze dwa utwory Bolesława Prusa – opowiadanie *Antek* oraz zbiór zatytułowany *Przygody Stasia*. Warto zaznaczyć, że Prus był przed II wojną światową dobrze znany jugosłowiańskim czytelnikom. Tłumaczenia jego dzieł ukazywały się od końca lat 80. XIX wieku zarówno w wydaniach książkowych, jak i na łamach czasopism⁶¹. W 1899 roku w zbiorze *Pripovetke. Prevodi iz tuđih književnosti* ukazało się opowiadanie *Antek* w przekładzie Radovana Košuticia. Wydanie powojenne nie jest jednak przedrukiem starego przekładu, ale nowym tłumaczeniem, które przygotował Branko Ćirić. Jest on również autorem przekładu utworu Domańskiej. Wybór, którego dokonali serbscy wydawcy, jest z jednej strony nieoczywisty, z drugiej zaś, jak się zdaje, bezpieczny. Tuż po wojnie, gdy tamtejszy rynek książki zalewały przekłady utworów radzieckich autorów, w polskiej literaturze trudno było znaleźć teksty prezentujące pożądane wzorce osobowe. Z tego powodu również do naszego kraju zaczęto masowo importować książki radzieckie, te same zresztą, które sprowadzano do Jugosławii.

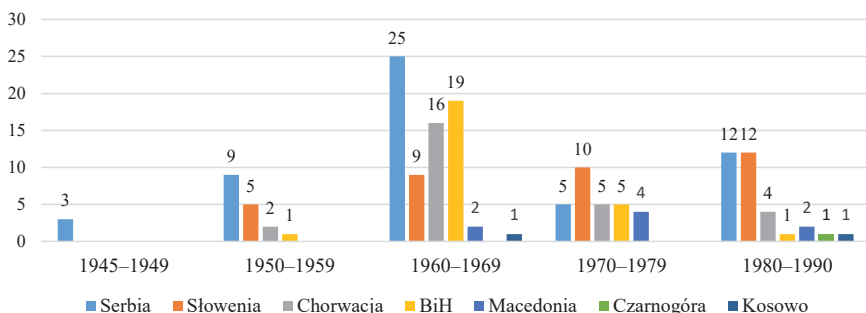
61 Por. P. Bunjak: *Pregled poljsko-srpskih književnih veza (do II svetskog rata)*. https://www.rastko.rs/rastko-pl/umetnost/knjizevnost/studije/pbunjak-veze_1.php [dostęp: 3.02.2025].

W tej sytuacji serbskie oficyny postawiły na klasykę – utwory przedwojenne oraz autorów znanych i cenionych.

Tendencja ta utrzymała się również w kolejnych latach, gdy polskie książki zaczęły publikować wydawcy ze Słowenii i Chorwacji. W latach 1950–1955 nakładem jugosłowiańskich oficyn ukazało się 8 wydań polskich utworów dla młodych czytelników – 4 wydania *W pustyni i w puszczy*, *Szyfrowe prace* Stefana Żeromskiego, *Życie i przygody małpki* Ferdynanda Ossendowskiego, *Puc, Bursztyn i goście* Jana Grabowskiego oraz *Biała foka* Czesława Centkiewicza. Były to zatem pozycje, które określić można mianem przedwojennej klasyki dziecięco-młodzieżowej. W ocenie jugosłowiańskich komunistów wiele dzieł klasyków pozytywnie przeszło test przydatności ideologicznej i w okresie, gdy import książek z ZSRR został wstrzymany, okazały się odpowiednie i zaczęto je masowo wydawać. Wybierano jednak tylko te utwory, które „nie kłóciły się z aktualną sytuacją historyczną”⁶².

Na niewielką liczbę przekładów z języka polskiego w pierwszym powojennym dziesięcioleciu wpłynęły z jednej strony przekształcenia dokonujące się w jugosłowiańskiej branży wydawniczej oraz na rynku książki dla dzieci i młodzieży, z drugiej zaś – czynniki polityczne: rezolucja Kominformu i zerwanie przez Polskę współpracy z Jugosławią. W przeciwieństwie jednak do polskich wydawnictw jugosłowiańskie nie przestały publikować literatury polskiej. Współpraca kulturalna pomiędzy oboma krajami została oficjalnie wznowiona na mocy podpisanej w lipcu 1956 roku *Umowy o współpracy kulturalnej między Rzeczpospolitą Ludową a Federacyjną Ludową Republiką Jugosławii*. Obydwa kraje zobowiązały się do popierania działalności kulturalnej oraz wymiany na polu nauki, oświaty, literatury, sztuki, radia, telewizji i sportu. Wznowienie współpracy nie od razu przełożyło się na wzrost produkcji przekładowej i wydawniczej w zakresie polskiej literatury dziecięco-młodzieżowej. W drugiej połowie lat 50. jugosłowiańscy wydawcy opublikowali 7 polskich tytułów, łącznie 9 wydań. Dostrzegalna jest jednak zmiana jakościowa, ponad połowę opublikowanych pozycji stanowiła bowiem literatura współczesna, między innymi utwory Janiny Porazińskiej, Kazimierza Koźniewskiego, Wojciecha Żukrowskiego i Arkadego Fiedlera.

62 B. Majhut: *Prijevodi u hrvatskoj dječjoj književnosti od početka do šezdesetih godina 20. stoljeća: glavni pravci*. W: *Prijevodi dječje književnosti. Pogled iz Hrvatske*. Ur. S. Narančić Kovač, I. Milković. Sveučilište u Zagrebu. Učiteljski fakultet, Zagreb 2019, s. 72.

WYKRES 4. Wydania polskich książek dla dzieci i młodzieży
w poszczególnych okresach

Największy wzrost liczby opublikowanych w Jugosławii przekładów polskich książek dla dzieci i młodzieży odnotowano w latach 60. (zob. wykres 4). Było to spowodowane wieloma czynnikami, ale za najważniejszy należy uznać czynnik polityczny. Tito systematycznie umacniał pozycję kraju w Ruchu Państw Niezaangażowanych. Literatura tłumaczona miała śledzić na bieżąco kierunki polityki zagranicznej. Podczas pierwszego plenum Związku Wydawców Jugosławii, które odbyło się w Belgradzie w maju 1962 roku, wyrażono potrzebę wprowadzenia zmian w działalności wydawniczej w celu wyeliminowania odczuwalnych dysproporcji w produkcji przekładowej książek z niektórych kultur narodowych⁶³. Co więcej, zalecenie zapoznawania uczniów z literaturą obcą zostało wprowadzone do programów nauczania⁶⁴. Działania te zaowocowały wzrostem liczby tłumaczeń publikowanych przez wydawców w całej Jugosławii⁶⁵.

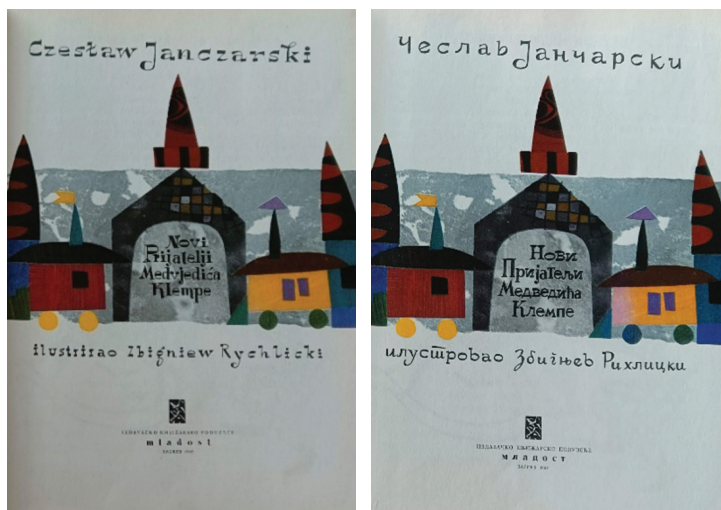
Nie bez znaczenia były również dokonujące się w federacji zmiany ustrojowe będące skutkiem postępującego procesu decentralizacji władzy i usamorządowania struktur państwowych. Konstytucja z roku 1963 zwiększała wpływ republik na poszczególne dziedziny życia federacji, w tym na współpracę kulturalną z zagranicą i politykę wydawniczą. Dzięki temu znacznie więcej książek zaczęło ukazywać się w Chorwacji oraz Bośni i Hercegowinie. Najwięksi wydawcy literatury dziecięcej w obydwu republikach – oficyny Mladost i Veselin Masleša – wydawali wówczas przekłady z języka polskiego w dwóch alfabetach – łacinką oraz cyrylicą. Dzięki „podwójnemu” wydaniu jednego utworu docierał on również do odbiorców w Serbii stanowiącej największy

63 Ibidem, s. 75.

64 Por. I. Milković: *Prijevodna dječja književnost u hrvatskom odgojno-obrazovnom kontekstu tijekom 20. stoljeća*. W: *Prijevođi dječje književnosti. Pogled iz Hrvatske...*, s. 101–102.

65 J. Snoj: *Polska literatura dla dzieci i młodzieży...*, s. 4.

rynek zbytu. W ten sposób wydane zostały między innymi utwory Adama Bahdaja, Ireny Jurgielewiczowej, Hanny Ożogowskiej, Henryka Sienkiewicza czy Czesława Janczarskiego (zob. fot. 1). Z kolei oficyny serbskie publikowały książki w alfabecie cyrylicy i łacińskim. Tłumaczenia te docierały do księgarń i bibliotek innych republik jugosłowiańskich.

FOT. 1. Strony tytułowe dwóch wydań utworu Czesława Janczarskiego
Nowi przyjaciele Misia Uszatka

Źródło: C. Janczarski: *Nowi Prijatelji Medvjedića Klempe*. Trans. T. Prpić. Il. Z. Rychlicki. Mladost, Zagreb 1965; Ч. Јанчарски: *Нови Пријатељи Медведића Клемпе*. Превео Т. Прпић. Ил. З. Рихлици. Младост, Загреб 1965⁶⁶.

Dzięki współpracy, którą domy wydawnicze nawiązały z oficynami z zachodniej Europy, podniosła się również jakość książek. Zadbano o ich warstwę wizualną, atrakcyjne ilustracje i ciekawe, przyciągające wzrok czytelników okładki. Polskie książki często ukazywały się z pięknymi kolorowymi ilustracjami polskich artystów – Zbigniewa Rychlickiego, Janusza Grabiańskiego czy Jerzego Srokowskiego. Ponieważ wydawcy zorientowani byli na zysk, wybierali pozycje, które zainteresują czytelników i na pewno się sprzedadzą. Były wśród nich utwory bogato ilustrowane, które adresowane były do młodszych dzieci, oraz literatura współczesna, przede wszystkim powieści przygodowe

66 Redakcja czasopisma oświadcza, że dołożyła wszelkich starań, aby dotrzeć do wszystkich właścicieli i dysponentów praw autorskich do wskazanych ilustracji. W przypadku, gdyby ktoś uprawniony nie został wcześniej powiadomiony, prosimy o kontakt w celu ustalenia odpowiednich praw lub uzgodnienia sposobu wykorzystania materiałów.

oraz z wątkami historycznymi i podróżniczymi. Niesłabnącą popularnością cieszyła się również klasyka. Publikowane były utwory Stanisława Jachowicza, Marii Konopnickiej, Kornela Makuszyńskiego oraz Władysława Umińskiego. Powieść *W pustyni i w puszczy* doczekała się natomiast aż 22 wydań. Tekst Sienkiewicza odpowiadał gustom czytelników i wydawców, którzy ochoczo publikowali utwory podróżnicze, zwłaszcza ukazujące nieznane lądy.

W kolejnym dziesięcioleciu produkcja przekładowo-wydawnicza polskiej literatury dziecięco-młodzieżowej wyraźnie zmalała. Najwięcej polskich książek wydawała oficyna Mladinska knjiga ze Słowenii. Natomiast największe spadki w produkcji tłumaczeniowo-wydawniczej odnotowano w Serbii, Chorwacji oraz Bośni i Hercegowinie. W każdej z trzech republik ukazało się zaledwie 5 polskich książek. Spadek wydań łączyć należy z bardzo niestabilną sytuacją w kraju. Zapoczątkowane w połowie poprzedniej dekady zmiany ustrojowe wywołały w poszczególnych republikach niezadowolenie z roli, jaką odgrywać one miały w federacyjnym państwie. Niepokoje społeczne wzmagane były przez problemy gospodarcze. Nieudane próby wywalczenia większych praw zaowocowały w Chorwacji i innych republikach usunięciem dotychczasowego kierownictwa partyjnego, czystkami, które objęły środki masowego przekazu i środowiska twórcze, oraz prześladowaniami sporej części elity intelektualnej. Wydarzenia te wpływały również na repertuar literatury obcej, która zalecana była młodym odbiorcom. Po wydarzeniach Chorwackiej Wiosny w spisach lektur w Chorwacji coraz więcej było utworów rodzimych autorów⁶⁷. Trend ten widoczny był również w kolejnych latach. W spisie z 1984 roku utwory chorwackie stanowiły już dwie trzecie wszystkich tytułów⁶⁸.

W latach 80. największymi importerami polskich książek dla dzieci były oficyny ze Słowenii i Serbii. W ich ofercie wydawniczej pojawiły się nowe pozycje – utwory Małgorzaty Musierowicz, Miry Jaworczakowej, Adama Bahdaja, Heleny Bechlerowej, Janusza Korczaka, Marii Krüger, Juliusza Herlingera czy Bolesława Orłowskiego. Najwięcej nowych tytułów ukazało się nakładem serbskiej oficyny Dečje novine, która wydawała polskie książki w kooperacji z Krajową Agencją Wydawniczą. Wydawcy z pozostałych republik drukowali głównie wznowienia powieści Ożogowskiej oraz Sienkiewicza, które, jako lektury szkolne, przynosiły stałe zyski⁶⁹.

67 S. Narančić Kovač, I. Milković: *Strani naslovi u hrvatskoj lektiri*. W: *Prijevedi dječje književnosti. Pogled iz Hrvatske...*, s. 157.

68 Por. ibidem, s. 142.

69 Por. I. Milković: *Prijevodna dječja književnost...*, s. 107.

Podsumowanie

Wpływ na zakres i charakter importu polskich książek dla młodych odbiorców do Jugosławii miały dokonujące się w federacji przemiany, struktura tamtejszego rynku wydawniczego, promowany przez komunistyczne władze model literatury dziecięco-młodzieżowej oraz relacje z Polską, które nie zawsze przebiegały gładko i bezproblemowo. W okresie 45 lat jugosłowiańskie wydawnictwa opublikowały 154 wydania (74 tytuły) polskich książek w przekładach na pięć języków. Najwięcej pozycji ukazało się nakładem serbskich oficyn, najmniej w Czarnogórze oraz okręgu autonomicznym Kosowo. Produkcja wydawnicza w Słowenii, Chorwacji oraz Bośni i Hercegowinie kształtowała się na zbliżonym poziomie. Z analizy opracowanego przeze mnie zestawienia bibliograficznego wynika, że jugosłowiańscy wydawcy publikowali zarówno literaturę współczesną, jak i klasykę. Liczba wydań utworów zaliczanych do obydwu nurtów jest zbliżona. Niektórzy wydawcy kierowali się przy wyborze książek do przetłumaczenia kryteriami polityczno-ideologicznymi. W ten sposób na tamtejszy rynek wydawniczo-czytelniczy trafiały pozycje prezentujące światopogląd zgodny z oczekiwaniami władzy, takie jak *Czterej pancerni i pies* Janusza Przymanowskiego, *Ognisko w dżungli* Wojciecha Żukrowskiego czy *Alarm na ryżowiskach* Moniki Warneńskiej. Utwory te gloryfikują braterstwo, odwagę i determinację w walce o wolność oraz sprawiedliwość, którą przynieść ma zaprowadzenie komunizmu. Chętnie publikowano też książki nagradzane oraz te, które znalazły się na prestiżowej Liście Honorowej IBBY. Pod względem liczby opublikowanych tytułów w gronie najczęściej wydawanych polskich autorów znaleźli się: Henryk Sienkiewicz, Czesław Centkiewicz, Czesław Janczarski, Hanna Ożogowska i Julian Tuwim. Najczęściej wydawanym utworem była natomiast powieść *W pustyni i w puszczy*. Książka ta przez dekady była lekturą dla uczniów szóstych klas szkoły podstawowej. Tylko w spisach lektur w Chorwacji pojawiała się aż 16 razy i była jednym z najczęściej powtarzających się tytułów⁷⁰. Spisy lektur uwzględniały też inne polskie utwory⁷¹. Warto podkreślić, że wiele z opublikowanych w Jugosławii polskich książek było wysoko ocenianych przez tamtejszych pedagogów, dzięki czemu były również publikowane jako czytanki w podręcznikach szkolnych⁷².

70 S. Narančić Kovač, I. Milković: *Strani naslovi u hrvatskoj lektiri...*, s. 147.

71 W chorwackich spisach lektur z lat 1948–2006 znalazło się 14 polskich tytułów. Polskie pozycje pojawiały się łącznie 34 razy. Najwięcej polskich tytułów (11) włączonych zostało do spisu z 1968 roku. Ibidem, s. 137, 145.

72 W latach 1945–1999 w podręcznikach do nauki języka chorwackiego teksty polskich autorów pojawiły się 28 razy. Literatura polska pod względem częstotliwości ukazania się w chorwackich podręcznikach uplasowała się na 13. miejscu. Do najczęściej

Aneks

Bibliografia wydań przekładów polskich książek dla dzieci i młodzieży opublikowanych w Jugosławii w latach 1945–1990

1946

D o m a ń s k a Antonina: *Stary zegar / Стари сат.* Tłum. Branko Ćirlić.
Il. Đorđe L o b a č e v. Prosveta, Beograd.

1947

P r u s Bolesław: *Przygody Stasia / Сташеков доживљај. Приповетке.*
Tłum. Stojan S u b o t i n. Izdavačko Preduzeće Budućnost, Novi Sad.

1949

P r u s Bolesław: *Antek / Антек.* Tłum. Branko Ćirlić. Mlado pokolenje,
Beograd.

1951

S i e n k i e w i c z Henryk: *W pustyni i w puszczy / Кроз пустињу и праушуму.*
Tłum. Đorđe Ž i v a n o v i ć. Il. Ljubiša Petrović. Mlado pokolenje,
Beograd.

1952

S i e n k i e w i c z Henryk: *W pustyni i w puszczy / Кроз пустињу и праушуму.*
Tłum. Đorđe Ž i v a n o v i ć. Il. Ljubiša Petrović. Mlado pokolenje,
Beograd.

S i e n k i e w i c z Henryk: *W pustyni i w puszczy / V puščavi in goščavi.*
Tłum. France V o d n i k. Mladinska knjiga, Ljubljana.

publikowanych autorów należeli Jan Brzechwa i Henryk Sienkiewicz. I. Milković:
Prijevodna dječja književnost..., s. 112, 116.

1953

Grabowski Jan: *Puc, Bursztyn i goście / Puc, Tarko a hostia*. Tłum. A.Ch. Urpin. Kultura, Petrovec.

1954

Ossendowski Ferdynand Antoni: *Życie i przygody małpki / Život i doživljanji majmunčeta*. Tłum. Julije Benešić. Epoha, Zagreb.

Żeromski Stefan: *Szyfowe prace / Cuzufos nocao*. Tłum. Stojan Subotin. Zadruga, Beograd.

1955

Centkiewicz Czesław: *Biała foka / Бела фoka*. Tłum. Milorad Dragović. Nolit, Beograd.

Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Kroz pustinju i prašumu*. Tłum. Đorđe Živanović. Il. Andrija Maurović. Džepna knjiga, Beograd-Sarajevo-Zagreb.

1956

Korczak Janusz: *Król Maciuś Pierwszy / Kralj Matjažek Prvi*. Tłum. France Vodnik. Il. Jerzy Srokowski. Mladinska knjiga, Ljubljana.

1957

Żukrowski Wojciech: *Ognisko w dżungli / Vatra u džungli*. Tłum. Marija Stojiljković. Il. Željko Marjanović. Narodna prosvjeta, Sarajevo.

1958

Korczak Janusz: *Król Maciuś Pierwszy / Kralj Matjažek Prvi*. Tłum. France Vodnik. Il. Jerzy Srokowski. Mladinska knjiga, Ljubljana.

Koźniewski Kazimierz: *Piątka z ulicy Barskiej / Petorica iz ulice Barske*. Tłum. Daniela Đurišić. Kosmos, Beograd.

Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / U pustinji i prašumi*. Tłum. Iso Velikanović. Il. Dalibor Parać. Mladost, Zagreb.

1959

- Boguszewska Helena: *Za zielonym wałem / Za zelenim nasipom*.
Tłum. France Vodnik. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Fiedler Arkady: *Mały Bizon / Малу Бизон*. Tłum. Milorad Dragović.
Mlado pokolenje, Beograd.
- Porazińska Janina: *Jak szukano igielki Hani / Hankina igla*. Tłum. Uroš
Kraigher. Il. Jerzy Srokowski. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Porazińska Janina: *Jak szukano igielki Hani / Ханина игла*. Tłum. Srba
Kovačević. Il. Jerzy Srokowski. Mlado pokolenje, Beograd.

1960

- Bahdaj Adam: *Do przerwy 0:1 / Prvo poluvrijeme 0:1*. Tłum. Petar Vujičić.
Il. Željko Marjanović. Veselin Masleša, Sarajevo.
- Bahdaj Adam: *Do przerwy 0:1 / Прво полувијеме 0:1*. Tłum. Petar
Vujičić. Il. Željko Marjanović. Veselin Masleša, Sarajevo.
- Centkiewicz Alina, Centkiewicz Czesław: *Na podbój Arktyki /
Освајање Арктика*. Tłum. Mića K. Marinović. Nolit, Beograd.
- Centkiewicz Czesław: *Biała foka / Foka e bardhë*. Tłum. Gjeto Leka.
Il. Miomir Zubić. Rilindja, Prishtinë.
- Porazińska Janina: *Jak szukano igielki Hani / Hankina ihla*. Tłum. Samuel
Miklović. Kultura, Petrovec.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Kroz pustinju i prašumu*.
Tłum. Đorđe Živanović. Rad, Beograd.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / U pustinji i prašumi*.
Tłum. Iso Velikanović. Il. Dalibor Parać. Mladost, Zagreb.
- Tuwim Julian: *Lokomotywa, Rzepka, Ptasia radio / Lokomotiva*. Tłum. Lojze
Krakar, Mitija Mejak. Il. Jože Ciuha. Mladinska knjiga, Ljubljana.

1961

- Bechlerowa Helena: *O żabkach w czerwonych czapkach / O žabicah
v rdečih kapicah*. Tłum. Sonja Kos. Il. Jerzy Srokowski. Mladinska
knjiga, Ljubljana.
- Brzechwa Jan: *Akademia Pana Kleksa / Akademija profesora Kleksa*.
Tłum. Tanja Dugonjić. Il. Željko Marjanović. Veselin Masleša,
Sarajevo.
- Brzechwa Jan: *Akademia Pana Kleksa / Академија професора Клекса*.
Tłum. Tanja Dugonjić. Il. Željko Marjanović. Veselin Masleša,
Sarajevo.

- Fiedler Arkady: *Wyspa Robinsona / Robinzonovo ostrvo*. Tłum. Petar Vujičić. Prosveta, Beograd.
- Newerly Igor: *Pamiqtka z Celulozy / Leta zorenja*. Tłum. France Vodnik. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / U pustinji i prašumi*. Tłum. Iso Velikanović. Il. Dalibor Parać. Mladost, Zagreb.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Kroz pustinju i prašumu*. Tłum. Đorđe Živanović. Svjetlost, Sarajevo.
- Wernerowa Jadwiga: *Rudzia / Rujka*. Tłum. Branko Ćirić. Il. Janusz Grabiański. Jugoslavija, Beograd.

1962

- Jachowicz Stanisław: *Chory kotek / Bolesna mačkica*. Tłum. Branko Ćirić. Il. Janusz Grabiański. Mladost, Zagreb.
- Jachowicz Stanisław: *Chory kotek / Болесна мацкица*. Tłum. Branko Ćirić. Il. Janusz Grabiański. Mladost, Zagreb.
- Janczarski Czesław: *Mieszkanie Hani / Hankin dom*. Tłum. Branko Ćirić. Il. Janusz Grabiański. Mladost, Zagreb.
- Janczarski Czesław: *Mieszkanie Hani / Ханкин дом*. Tłum. Branko Ćirić. Il. Janusz Grabiański. Mladost, Zagreb.
- Ożogowska Hanna: *Dziewczyna i chłopak czyli Heca na 14 fajerek / Djevojčica i dječak ili Mangupanija sve u šesnaest*. Tłum. Petar Vujičić. Il. Mario Mikulić. Veselin Masleša, Sarajevo.
- Ożogowska Hanna: *Dziewczyna i chłopak czyli Heca na 14 fajerek / Дјевојчица и дјечак или Мангупарија све у шеснаест*. Tłum. Petar Vujičić. Il. Mario Mikulić. Veselin Masleša, Sarajevo.
- Ożogowska Hanna: *Tajemnica zielonej pieczęci / Tajna zelenog pečata*. Tłum. Maria Krukowska. Svjetlost, Sarajevo.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Kroz pustinju i prašumu*. Tłum. Đorđe Živanović. Branko Đonović, Beograd.

1963

- Brzechwa Jan: *Podróże Pana Kleksa / Putovanja profesora Kleksa*. Tłum. Tanja Dugonjić. Il. Mihajlo Pisanjuk. Veselin Masleša, Sarajevo.
- Brzechwa Jan: *Podróże Pana Kleksa / Путовања професора Клекса*. Tłum. Tanja Dugonjić. Il. Mihajlo Pisanjuk. Veselin Masleša, Sarajevo.

Jurgielewiczowa Irena: *Jak jeden malarz chciał namalować szczęśliwego motyla / Slikar i sretni leptir*. Tłum. Branko Ćirlić. Il. Janusz Grabiański. Mladost, Zagreb.

Jurgielewiczowa Irena: *Jak jeden malarz chciał namalować szczęśliwego motyla / Сликаp и срећни лептиp*. Tłum. Branko Ćirlić. Il. Janusz Grabiański. Mladost, Zagreb.

Parandowski Jan: *Dysk olimpijski / Disk olimpijski*. Tłum. Petar Vujičić. Il. Ivan Petković. Prosveta, Beograd.

Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Kroz pustinju i prašumu*. Tłum. Đorđe Živanović. Branko Đonović, Beograd.

Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Kroz pustinju i prašumu*. Tłum. Đorđe Živanović. Svjetlost, Sarajevo.

Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Кроз пустинју и праšуму*. Tłum. Đorđe Živanović. Prosveta, Beograd.

1964

Broszkiewicz Jerzy: *Wielka, większa i największa / Velika, veća i najveća*. Tłum. Zdravko Malić. Il. Ordan Petlevski. Mladost, Zagreb.

Janczarski Czesław: *Przygody i wędrówki Misia Uszatka / Doživljaji Medvjedića Klempe*. Tłum. Branko Ćirlić. Il. Zbigniew Rychlicki. Mladost, Zagreb.

Janczarski Czesław: *Przygody i wędrówki Misia Uszatka / Доживљају Медведића Клемпе*. Tłum. Branko Ćirlić. Il. Zbigniew Rychlicki. Mladost, Zagreb.

Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Kroz pustinju i prašumu*. Tłum. Đorđe Živanović. Branko Đonović, Beograd.

Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / V puščavi in goščavi*. Tłum. France Vodnik. Il. Nikolaj Omersa. Mladinska knjiga, Ljubljana.

Świrszczyńska Anna: *Arkona, gród Świętowita / Arkona. Grad Svjentovita*. Tłum. Stojan Subotin. Il. Aleksandar Helc. Prosveta, Beograd.

Umiński Władysław: *Flibustierowie / Kubanski ustanci*. Tłum. Milorad Dragović. Il. Ivanka Ćirlić. Sportska knjiga, Beograd.

1965

Brzechwa Jan: *Akademia Pana Kleksa / Akademija profesora Kleksa*. Tłum. Tanja Dugonjić. Il. Željko Marjanović. Veselin Masleša, Sarajevo.

- Brzechwa Jan: *Akademia Pana Kleksa / Академија професора Клекса*. Tłum. Tanja Dugonjić. Il. Željko Marjanović. Veselin Masleša, Sarajevo.
- Čudna priča o dangubi rudaru. *Poljska narodna bajka*. Tłum. Gordana Brajović. Il. Ivan Petković. Borba, Beograd.
- Goldnikowa Alina: *Ściągaczka / Тајни дневник*. Tłum. Lidija Subotin. Il. Mikołaj Portus. Vuk Karadžić, Beograd.
- Janczarski Czesław: *Nowi przyjaciele Misia Uszatka / Novi Prijatelji Medvedića Klempe*. Tłum. Tomislav Prpić. Il. Zbigniew Rychlicki. Mladost, Zagreb.
- Janczarski Czesław: *Nowi przyjaciele Misia Uszatka / Novi prijatelji medvedka Uhačka*. Tłum. Sonja Kraigher. Il. Zbigniew Rychlicki. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Janczarski Czesław: *Nowi przyjaciele Misia Uszatka / Нови Пријатељи Медведића Клемпе*. Tłum. Tomislav Prpić. Il. Zbigniew Rychlicki. Mladost, Zagreb.
- Konopnicka Maria: *Jak to ze lnem było / Тајанствено злато*. Tłum. Branka Vidas. Il. Dragan Dimitrijević. Borba, Beograd.
- Makuszyński Kornel: *Szewc Kopytko i kaczor Kwak / Шезрт Копитко и Патак Квак*. Tłum. Branka Vidas. Il. Branko Miljuš. Borba, Beograd.
- Pokorska Krystyna: *Jeden, dwa, trzy / Eden, dwa tri*. Tłum. Sonja Kraigher. Il. Hanna Czajkowska. Mladinska knjiga, Ljubljana; Nasza Księgarnia, Warszawa.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Kroz pustinju i prašumu*. Tłum. Tanja Dugonjić. Il. Abdulah Kozić. Veselin Masleša, Sarajevo.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Кроз пустинью и праšуму*. Tłum. Tanja Dugonjić. Il. Abdulah Kozić. Veselin Masleša, Sarajevo.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / U pustinji i prašumi*. Tłum. Iso Velikanović. Otokar Keršovani, Rijeka.
- Tylicka Barbara: *Jeden dzień Ani / Један Анин дан*. Tłum. Lidija Subotin. Il. Mihailo Pisunjak. Vuk Karadžić, Beograd.
- Woroszyński Wiktor: *I ty zostaniesz Indianinem / И ти ћеш nocтати Индијанац*. Tłum. Petar Vujičić. Il. Gordana Popović. Mlado pokolenje, Beograd.

- Janczarski Czesław: *Gromadka Misia Uszatka / Družba Medvjedića Klempe*. Tłum. Tomislav Prpić. Il. Zbigniew Rychlicki. Mladost, Zagreb.
- Janczarski Czesław: *Gromadka Misia Uszatka / Дружина Медведића Клемне*. Tłum. Tomislav Prpić. Il. Zbigniew Rychlicki. Mladost, Zagreb.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Kroz pustinju i prašumu*. Tłum. Đorđe Živanović. Il. Mihailo Pisanjuk. Mlado pokolenje, Beograd.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Kroz pustinju i prašumu*. Tłum. Đorđe Živanović. Nolit, Beograd.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Kroz pustinju i prašumu*. Tłum. Tanja Dugonjić. Il. Abdulah Kozić. Veselin Masleša, Sarajevo.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Кроз пустинју и прашуму*. Tłum. Tanja Dugonjić. Il. Abdulah Kozić. Veselin Masleša, Sarajevo.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Кроз пустинју и прашуму*. Tłum. Đorđe Živanović. Prosveta, Beograd.
- Zdzitowiecka Hanna: *W norach i jamkach / Раскази за животните*. Tłum. Petar Nakovski. Narodna zadruga, Skopje.

1967

- Bahdaj Adam: *Uwaga! Czarny parasol! / Pozor! Črna marela!*. Tłum. Zdenka Škerlj-Jerman. Il. Aco Mavec. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Brzechwa Jan: *Akademia Pana Kleksa / Akademija profesora Kleksa*. Tłum. Tanja Dugonjić. Il. Željko Marjanović. Veselin Masleša, Sarajevo.
- Brzechwa Jan: *Akademia Pana Kleksa / Академија професора Клекса*. Tłum. Tanja Dugonjić. Il. Željko Marjanović. Veselin Masleša, Sarajevo.
- Brzechwa Jan: *Tryumf Pana Kleksa / Триумфот на господинот Дамка*. Tłum. Tanas Nikolovski. Makedonska kniga, Skopje.
- Warneńska Monika: *Alarm na ryżowiskach / Alarm na riževih poljih*. Tłum. Sonja Kraigher, Breda Pogorelec, Uroš Kraigher, Janez Zor. Mladinska knjiga, Ljubljana.

1968

- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Kroz pustinju i prašumu*. Tłum. Đorđe Živanović. Il. Mihailo Pisanjuk. Mlado pokolenje, Beograd.

Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Кроз нустиньу у праішуму*.
Tłum. Đorđe Živanović. Prosveta, Beograd.

Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / V puščavi in goščavi*.
Tłum. France Vodnik. Il. Nikolaj Omersa. Mladinska knjiga, Ljubljana.

1969

Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Кроз нустиньу у праішуму*.
Tłum. Đorđe Živanović. Prosveta, Beograd.

1970

Bechlerowa Helena: *Miś na huśtawce / Brundo na gugalnici*. Tłum. Niko
Grafenauer. Il. Janusz Jurewicz. Mladinska knjiga, Ljubljana.

Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Kroz pustinju i prašumu*.
Tłum. Đorđe Živanović. Il. Mihailo Pisanjuk. Mlado pokolenje, Beograd.

Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / V puščavi in goščavi*.
Tłum. France Vodnik. Državna založba Slovenije, Ljubljana.

1971

Ožogowska Hanna: *Dziewczyna i chłopak czyli Heca na 14 fajerek /
Djevojčica i dječak ili Mangupanija sve u šesnaest*. Tłum. Petar Vujičić.
Il. Mario Mikulić. Veselin Masleša, Sarajevo.

Ožogowska Hanna: *Dziewczyna i chłopak czyli Heca na 14 fajerek /
Дјевојчица и дјечак или Мангупарија све у шеснаест*. Tłum. Petar
Vujičić. Il. Mario Mikulić. Veselin Masleša, Sarajevo.

Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Kroz pustinju i prašumu*.
Tłum. Iso Velikanović. Il. Dalibor Parać. Mladost, Zagreb.

Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Кроз нустиньу у праішуму*.
Tłum. Đorđe Živanović. Prosveta, Beograd.

1972

Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Kroz pustinju i prašumu*.
Tłum. Tanja Dugonjić. Veselin Masleša, Sarajevo.

1974

- Ożogowska Hanna: *Chłopak na opak; Raz, gdy chciałem być szlachetny / Narobe fant.* Tłum. Zdenka Škerlj-Jerman. Il. Marija Lucija Stupica. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Kroz pustinju i prašumu.* Tłum. Iso Velikanović. Mladost, Zagreb.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / V puščavi in goščavi.* Tłum. France Vodnik. Il. Nikolaj Omersa. Mladinska knjiga, Ljubljana.

1975

- Jurgielewiczowa Irena: *Niespokojne godziny / Nemirni časovi.* Tłum. Petar Vujičić. Veselin Masleša, Sarajevo.
- Jurgielewiczowa Irena: *Ten obcy / Tuđinac.* Tłum. Petar Vujičić. Nolit, Beograd.
- Przymanowski Janusz: *Czterej pancerni i pies / Štirje tankisti in pes.* Tłum. Janko Moder. Borec, Ljubljana.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / V puščavi in goščavi.* Tłum. France Vodnik. Il. Nikolaj Omersa. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Tuwim Julian: *Rzepka / Repica.* Tłum. Lojze Kraker. Il. Borut Pečar. Mladinska knjiga, Ljubljana.

1976

- Jurgielewiczowa Irena: *Ten obcy / Autostopar.* Tłum. Uroš Kraigher. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Ożogowska Hanna: *Dziewczyna i chłopak czyli Heca na 14 fajerek / Djevojčica i dječak ili Manguparija sve u šesnaest.* Tłum. Petar Vujičić. Il. Mario Mikulić. Veselin Masleša, Sarajevo.
- Ożogowska Hanna: *Tajemnica zielonej pieczęci / Tajna zelenog pečata.* Tłum. Nila Kuzmanić-Svete. Mladost, Zagreb.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Kroz pustinju u prašumu.* Tłum. Đorđe Živanović. Prosveta, Beograd.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Bo pustinjata u vo prašumama.* Tłum. Tanas Nikolovski. Misa, Skopje.

1977

- Broszkiewicz Jerzy: *Wielka, większa i największa / Velika, veća i najveća*.
Tłum. Zdravko Malić. Il. Ordan Petlevski. Mladost, Zagreb.
- Kraszewski Józef Ignacy: *Kwiat paproci / Цветето на папратта*.
Tłum. Petar Nakovski. Detska radost, Skopje.

1978

- Jaworczakowa Mira: *Coś ci powiem, stokrotko / Veš kaj, Marjetica*.
Tłum. Zdenka Škerlj-Jerman. Il. Lidija Osterc. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Przymanowski Janusz: *Cztery pancerni i pies / Четворицата тенкисти и кучето*. Tłum. Petar Nakovski. Il. Dimitar Čudo. Detska radost, Skopje.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / V puščavi in goščavi*. Tłum. France Vodnik. Il. Nikolaj Omersa. Mladinska knjiga, Ljubljana.

1979

- Bahdaj Adam: *Do przerwy 0:1 / Првото полувреме 0:1*. Tłum. Atanas Panovski. Il. Aleksandar Jankovik. Nova Makedonija, Skopje.
- Centkiewicz Alina, Centkiewicz Czesław: *Tumbo z Przylądka Dobrej Nadziei / Tumbo sa Rta dobre nade*. Tłum. Marija Stojiljković. Delta, Prosveta, Beograd.
- Ożogowska Hanna: *Tajemnica zielonej pieczęci / Tajna zelenog pečata*.
Tłum. Nila Kuzmanić-Svete. Mladost, Zagreb.

1980

- Herlinger Juliusz: *Wielki wyścig / Velika trka*. Tłum. Branko Ćirić.
Oprac. Mateusz Gawryś. Dečje novine, Gornji Milanovac; Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa.
- Orłowski Bolesław: *Przygody latającej bani / Doživljaji letećeg balona*.
Tłum. Svetlana Ćirić. Oprac. Jerzy Czerwiński. Dečje novine, Gornji Milanovac; Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa.
- Ożogowska Hanna: *Tajemnica zielonej pieczęci / Fshehtësia e vulës së blertë*.
Tłum. Nuhi Vinca. Rilindja, Prishtinë.
- Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Kroz pustinju i prašumu*.
Tłum. Iso Velikanović. Mladost, Zagreb.

Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Кроз пустини у пращымы*.
Tłum. Đorđe Živanović. Il. Dragoslav Stojanović. Jugosławia,
Prosveta, Beograd.

Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / V puščavi in gošćavi*.
Tłum. France Vodnik. Il. Nikolaj Omersa. Mladinska knjiga,
Ljubljana.

1981

Bahdaj Adam: *Uwaga! Czarny parasol! / Pozor! Črna marela!*. Tłum. Zdenka
Škerlj-Jerman. Il. Aco Mavec. Mladinska knjiga, Ljubljana.

1982

Kraszewski Józef Ignacy: *Kwiat paproci / Cvet paprati*. Tłum. Vera Kusicki. Il. Maria Orłowska-Gabryś. Dečje novine, Gornji Milanovac;
Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa.

Krüger Maria: *Serce dzwonu. Na podstawie ludowych wątków chińskich / Srce zvana: po kineskim narodnim motivima*. Tłum. Vera Kusicki. Il. Łucja Sienkiewicz, Stasys Eidrigevičius. Dečje novine, Gornji Milanovac;
Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa.

Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / V puščavi in gošćavi*.
Tłum. France Vodnik. Il. Nikolaj Omersa. Mladinska knjiga,
Ljubljana.

1983

Bahdaj Adam: *Uwaga! Czarny parasol! / Pozor! Črna marela!*. Tłum. Zdenka
Škerlj-Jerman. Il. Aco Mavec. Mladinska knjiga, Ljubljana.

Jaworczakowa Mira: *Po słonecznej stronie / Po sončni strani*. Tłum. Zdenka
Škerlj-Jerman. Il. Melita Vovk. Mladinska knjiga, Ljubljana.

Kraszewski Józef Ignacy: *Kwiat paproci / Cvet paprati*. Tłum. Vera Kusicki. Il. Maria Orłowska-Gabryś. Dečje novine, Gornji Milanovac;
Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa.

Ożogowska Hanna: *Tajemnica zielonej pieczęci / Tajna zelenog pečata*.
Tłum. Nila Kuzmanić-Svete. Mladost, Zagreb.

Tuwim Julian: *Spóźniony słowik / Задочнетуот славеј*. Tłum. Petar
Nakovski. Il. Rajko Jovčeski. Detska radost, Skopje.

1984

Musierowicz Małgorzata: *Co tam / Kaj imam*. Tłum. Zdenka Škerlj-Jerman. Il. Jelka Reichman. Mladinska knjiga, Ljubljana.

Tuwim Julian: *Spóźniony słowik / Задоцнетиот славеј*. Tłum. Petar Nakovski. Il. Rajko Jovčeski. Detska radost, Skopje.

1985

Bahdaj Adam: *Mały pingwin Pik-Pok / Mali pingvin Pik-Pok*. Tłum. Jovo Radinovič. Il. Hasan Fazlić. Veselin Masleša, Sarajevo.

Centkiewicz Alina, Centkiewicz Czesław: *Odarpi syn Egigwy / Odarpi, Egigvov sin*. Tłum. Katarina Šalamun-Biedrzycka. Il. Andrej Trobentar. Mladinska knjiga, Ljubljana.

Mróz-Długoszewski Bronisław: *O mądrym kmieciu i jego zbyt gadatliwej żonie / O modrem kmetu*. Tłum. Zdenka Škerlj-Jerman. Il. Marjeta Cvetko. Mladinska knjiga, Ljubljana.

1986

Musierowicz Małgorzata: *Szósta klepka / Najstnica Tina*. Tłum. Zdenka Škerlj-Jerman. Il. Melita Vovk. Mladinska knjiga, Ljubljana.

Sienkiewicz Henryk: *W pustyni i w puszczy / Kroz pustinju i prašumu*. Tłum. Đorđe Živanović. Rad, Beograd.

1987

Kołakowski Leszek: *13 bajek z królestwa Lailonii dla dużych i małych / 13 bajki iz Kraljevine Lajlonije za velike i male*. Tłum. Slobodan Grković. Il. Rade Mudrinić. Dečje novine, Gornji Milanovac.

Korczak Janusz: *Król Maciuś Pierwszy / Краљ Мађјуш Први*. Tłum. Marija Stojiljković. Il. Zlata Bilić. Prosveta, Beograd.

Ożogowska Hanna: *Tajemnica zielonej pieczęci / Tajna zelenog pečata*. Tłum. Nila Kuzmanić-Svete. Mladost, Zagreb.

Tuwim Julian: *Lokomotywa / Lokomotiva*. Tłum. Lojze Krakar. Il. Marian Čapka. Mladinska knjiga, Ljubljana.

1988

Savremena poljska književnost za decu. Red. Kristina Šmeja. Tłum. Miroslav Nastasijević, Dragica Živanović. „Detinjstvo”, nr 3, s. 3–39.

1989

Nurowska Maria: *Kontredans / Contre danse*. Tłum. Darja Dominkuš. Mladinska knjiga, Ljubljana.

1990

Bechlerowa Helena: *O żabkach w czerwonych czapkach / O žabicaḥ v rdečih kapicaḥ*. Tłum. Sonja Kos. Il. Alenka Sottler. Mladinska knjiga, Ljubljana.

Minkowski Aleksander: *Artur i Grażyna / Zelena ljubav*. Tłum. Anka Katušić-Balen. Znanje, Zagreb.

Źogowska Hanna: *Ucho od śledzia / Malo sutra*. Tłum. Ljubica Rosić. Nolit, Beograd.

Rubinowicz Dawid: *Pamiętnik Dawida Rubinowicza / Dnevnik Davida Rubinoviča*. Tłum. Milan Duškov. Biblioteka Pana Dušickog, Beograd.

U istoj kući. Antologija poljske poezije za djecu. Oprac. Dušan Đurišić. Univerzitetska riječ, Nikšić.

Literatura

Barac A.: *Jugoslavska književnost*. Matica hrvatska, Zagreb 1963.

Biggins M.: *Publishing in Slovenia*. W: *Publishing in Yugoslavia's Successor States*. Eds. M. Biggins, J. Crayne. Routledge, New York 2019, s. 23–58.

Bunjak P.: *Pregled poljsko-srpskih književnih veza (do II svetskog rata)*. https://www.rastko.rs/rastko-pl/umetnost/knjizevnost/studije/pbunjak-veze_1.php [dostęp: 3.02.2025].

Crayne J.: *Publishing in Bosnia and Hercegovina*. W: *Publishing in Yugoslavia's Successor States*. Eds. M. Biggins, J. Crayne. Routledge, New York 2019, s. 61–101.

Crnković M.: *Patriotizam u novijoj hrvatskoj dječjoj književnosti*. „Umijetnost i dijete” 1971, nr 2 (11–12), s. 25–31.

Cvitan V., Franković D.: *Što da čita moje dijete? Popis izdanja za djecu i omladinu*. Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb 1947.

Doknić B.: *Kulturna politika Jugoslavije 1946–1963*. Službeni glasnik, Beograd 2021.

Gorki M., Beljajev A., Tauber V.: *Dajte deci literaturu!*. Novo pokolenje, Beograd 1945 [Горки М., Бељаев А., Таубер В.: *Дайте деци литературу!*. Ново поколење, Београд 1945].

- Grbelja J.: *Cenzura u hrvatskom novinstvu 1945.–1990.* Jurčić, Zagreb 1998.
- Hebrang Grgić I.: *Zakoni o tisku u Hrvatskoj od 1945. do danas.* „Vjesnik bibliotekara Hrvatske” 2000, nr 43/3, s. 117–134.
- Jančarski C.: *Novi Prijatelji Medvedića Klempe.* Trans. T. Prpić. Il. Z. Rychlicki. Mladost, Zagreb 1965.
- Jančarski Č.: *Novi Prijatelji Medvedića Klempe.* Trans. T. Prpić. Il. Z. Rychlicki. Mladost, Zagreb 1965 [Jančarski Č.: *Нови Пријатељи Медведића Клемпе.* Предео Т. Прпић. Ил. З. Рихлици. Младост, Загреб 1965].
- Knezović Z.: *Obilježja boljševizacije hrvatske kulture (1945.–1947.).* „Časopis za suvremenu povijest” 1992, nr 24 (1), s. 101–133.
- Krajačić Lj.: *Dajmo djeci dobru knjigu.* Naša djeca, Zagreb 1954.
- Majdzik K., Ślapek D.: *Narzędzia analizy przekładu.* Wydawnictwo Adam Marszałek, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Toruń 2015.
- Majhut B.: *Prijevodi u hrvatskoj dječjoj književnosti od početka do šezdesetih godina 20. stoljeća: glavni pravci.* W: *Prijevodi dječje književnosti. Pogled iz Hrvatske.* Ur. S. Narančić Kovač, I. Milković. Sveučilište u Zagrebu. Učiteljski fakultet, Zagreb 2019, s. 49–79.
- Majhut B., Lovrić Kralj S.: *Naša dječja književnost. Hrvatska dječja književnost u Jugoslaviji 1945.–1955.* Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2022.
- Małczak L.: *Croatica. Literatura i kultura chorwacka w Polsce w latach 1944–1989.* Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013.
- Marković S.: *Književni pokreti i tokovi između dva svetska rata.* Obelisk, Beograd 1970.
- Milković I.: *Prijevodna dječja književnost u hrvatskom odgojno-obrazovnom kontekstu tijekom 20. stoljeća.* W: *Prijevodi dječje književnosti. Pogled iz Hrvatske.* Ur. S. Narančić Kovač, I. Milković. Sveučilište u Zagrebu. Učiteljski fakultet, Zagreb 2019, s. 95–130.
- Narančić Kovač S., Milković I.: *Strani naslovi u hrvatskoj lektiri.* W: *Prijevodi dječje književnosti. Pogled iz Hrvatske.* Ur. S. Narančić Kovač, I. Milković. Sveučilište u Zagrebu. Učiteljski fakultet, Zagreb 2019, s. 131–163.
- Nemanjić M., Jančićević J.: *Knjiga i čitanje u Jugoslaviji.* Zavod za proučavanje kulturnog razvitka, Beograd 1982.
- Nikolic I.: *Publishing in Serbia.* W: *Publishing in Yugoslavia's Successor States.* Eds. M. Biggins, J. Crayne. Routledge, New York 2019, s. 105–146.
- Podhorodecki L.: *Jugosławia. Dzieje narodów, państw i rozpad federacji.* Mada, Warszawa 2000.
- Prnjat B.: *Kulturna politika.* Radnička štampa, Beograd 1979.
- Ryll L., Wilgat J.: *Polska literatura w przekładach. Bibliografia 1945–1970.* Agencja Autorska, Warszawa 1972.

- Šarić T.: *Djelovanje Agitpropa prema književnom radu i izdavaštvu u NRH 1945.–1952.* „Radovi – Zavod za hrvatsku povijest” 2010, vol. 42, s. 387–424.
- Snoj J.: *Polska literatura dla dzieci i młodzieży w przekładach na język słoweński.* „Paidia i Literatura” 2021, nr 3, s. 1–16.
- Staniów B.: *Bibliografia przekładów polskiej literatury dla dzieci i młodzieży wydanych w latach 1945–1989.* W: *Z uśmiechem przez wszystkie granice. Recepcja wydawnicza przekładów polskiej książki dla dzieci i młodzieży w latach 1945–1989.* Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006, s. 188–282.
- Stojanović B.: *Polonica w Serbii. Bibliografia druków zwartych (1848–2013).* Towarzystwo Slawistyczne Serbii, Belgrad 2013.
- Szymczak T.: *Jugosławia – państwo federacyjne.* Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1982.
- Ślawska M.: *Jugosłowiańskie książki dla dzieci i młodzieży w Polsce Ludowej. Rozpoznania wstępne.* „Slavistična revija” 2024, vol. 72, nr 3, s. 255–272.
- Vuckovic V.: *Publishing in Montenegro.* W: *Publishing in Yugoslavia's Successor States.* Eds. M. Biggins, J. Crayne. Routledge, New York 2019, s. 149–176.
- Vukelić D.: *Censorship in Yugoslavia between 1945 and 1952. Halfway between Stalin and West.* „PECOB's Papers Series” 2012, vol. 19, s. 1–52.
- Walkiewicz W.: *Jugosławia. Państwa sukcesyjne.* Wydawnictwo Trio, Warszawa 2009.
- Wojciechowski S.: *Integracja i dezintegracja Jugosławii na przełomie XX i XXI wieku.* Wydawnictwo Naukowe Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2002.
- Zalar I.: *Dječji roman u hrvatskoj književnosti.* Školska knjiga, Zagreb 1983.

Магдалена Шлавска

Пољска књига за децу и омладину у социјалистичкој Југославији

РЕЗИМЕ | Пољско-југословенска културна и књижевна сарадња је постала у последње време предмет интересовања научника из Пољске, Хрватске и Србије. Међутим, у њиховим истраживањима постоји празнина која се тиче стваралаштва за младу публику. Циљ овог рада је показати издавачку рецепцију превода пољских књига за децу и омладину објављених у Југославији од 1945. до 1990. године. Преводачка продукција пољске књижевности била је у то време велика и динамична. У чланку је приказана хронологија издавања пољске деце и омладинске књижевности и обим преводачке продукције у појединим југословенским републикама и периодима. Указани су и пољски аутори и наслови који су изазвали посебно интересовање југословенских издавача. Ауторка рада показала је, такође, какав је утицај на репертоар пољске књижевности објављене

у социјалистичкој Југославији имала структура издавачког тржишта, као и формиран после Другог светског рата модел децје и омладинске књижевности.

КЉУЧНЕ РЕЧИ | пољске књиге за децу и омладину, преводна књижевност, социјалистичка Југославија, издавачко тржиште, преводилачки трендови

Magdalena Ślawska

Polish Books for Children and Youth in Socialist Yugoslavia

SUMMARY | Polish-Yugoslav cultural and literary cooperation has recently become a subject of interest for researchers from Poland, Croatia and Serbia. However, existing research reveals a notable gap regarding literature for young audiences. The aim of the article is to examine the publishing reception of translations of Polish children's and young adult literature translated and published in Yugoslavia between 1945 and 1990. During this period, the translation and publishing production of Polish literature were both extensive and dynamic. The study outlines the chronology and volume of these publications across specific republics and timeframes. Furthermore, the author also identifies which Polish authors and titles were particularly favoured by Yugoslav publishers, while analysing how the structure of the local publishing market and the post-World War II model of children's and young adult literature influenced the selection of Polish books available in Yugoslavia.

KEYWORDS | Polish children's and young adult literature, translated literature, socialist Yugoslavia, publishing market, translation trends

MAGDALENA ŚLAWSKA | dr nauk humanistycznych, adiunkt w Zakładzie Kroatystyki i Serbistyki Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Członkini Centrum Badań Literatury dla Dzieci i Młodzieży Uniwersytetu Wrocławskiego. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół chorwackiej i serbskiej literatury dla dzieci i młodzieży, jej recepcji w Polsce oraz recepcji polskiej literatury dziecięco-młodzieżowej w Chorwacji i Serbii. Autorka monografii *Proza autobiograficzna pokolenia jugonostalgików* (Wrocław 2013) oraz licznych artykułów opublikowanych w krajowych i zagranicznych czasopismach naukowych.